CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library
S.D.P.B.
Coll. No. 483

Title Śaṅkhāyana Śukra paddhati

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No.: 483 Subject: Vedic Rit.

Title: Śānkhāyana sukra paddhati

Author: — Scribe: —

Date of the work: Date of the Ms.: —

Place of the work: Place of the Ms.: —

Size: 10.8" by 4.8" Extent: 32 foll. (S.P. of foll 42)

Language: Sanskrit. Script: Devanagari

Remarks: Incomplete.

ज्यंप्रातर्दोहिनमन्यस्मिन्नुपरिहालनांतंसंतासायंदोहमाहृत्यप्रातर्दोहिः अपयित्वानिर्वायेद्वाम्यो भावनक्रियतम्याग्नेवयतातिक्रतेः समस्यमाऽनमि
द्राग्नोरितिव्रहनः सहशाखयाप्रस्तरानुप्रहरणापरिधिनिःसहोपवेषंनुहोतिनुहोमित्रासुनगस्योनगायपुरुतमंपुरुकृत्नअवस्यंनितिपोएणमि
त्रवदन्यद्सद्यः सोमयाजासंनयेत्प्रमादितरस्त्रिः शतंवषाणिदर्शपूर्णमासाभ्यांयजेतपंचदशदाक्षायणायज्ञाग्निहोत्रमेववाऽनुक्रयाव्।।२।।कर्म
ज्ञाक्षेऽवदेवतायुक्तोयज्ञातिदेशेदर्शपूर्णमासधर्मातिदिष्टपशुसामर्थ्यादिशनाच्चवैश्वदेवश्चाऽमस्येषुवचनप्रवृत्तिर्न्यो ऽमोमाऽवश्येसामप्रति
षेधात्कएणवत्यशोनमंत्रोपदेशाद्विशेषलौकिकमयुक्त्वाविधिशेषःकर्मण्येकदिशद्रव्यपरिमाणद्रव्यदेवतागुणसामान्यन्योनियमोद्रव्यदेवता
विरोधद्रव्यस्यसमवायादाम्नायामुभयोस्तन्निर्वर्तनेनैकवोदनाहुभ्रःसंज्ञातात्पयस्तन्नावात्पशोःसान्नाय्यस्यतदुक्तंप्रायश्चित्तस्क
तेश्चपयसःकाकानंतर्यधर्मनिग्रहेभ्यःसघस्त्वकाशकृत्स्निरनुवादःइवस्यैतिवासाबादरीस्नानापत्तेर्व्रीषुधर्मलाभोविप्रतिषिद्धायथा
थमिहस्योदितेनत्रतावद्भूर्वलाद्दितोवचनार्थलोपेनौविरोधन्योप्रवृत्तिःपरार्थत्वात्तस्तद्भावेभावश्चोदितत्वाद्धानाबोनविपरीतेक्रिया
स्युःसमभिव्याहारात्।३।।द्राक्षायणायतःप्रजापश्वंनयशस्कामस्यनामफलगुणयोगात्मातरंगुणविधानंवासन्निधियंपद्यनात्या
मग्नीषोमीयःपौर्णमास्यामैंद्राग्नोमावाम्यायाऽमान्नाय्यवत्सातरमावास्यायांपयस्यामैत्रावरुणीतत्रैवदोहनऽमृतेवादध्यानयतिवा

ततोध्वर्युणारुतुपात्रंगृहीतंमरुत्वतीयग्रहमादायैंद्रायमरुत्वतेऽनुब्रूहातिप्रेषितोमैत्रावरुणइंद्रमरुत्वइत्यनुवाक्यामाह।इंद्रमरुत्वइहमा
हिसोमंयथाशार्यातेऽपिवःसुतस्यतवप्रणीतीतवशूरशर्मन्नाविवासंतिकवयःसुयज्ञाइम्।।ततोध्वर्युणाम्रावाण्येंद्रोपमरुत्वतेप्रेष्यै
सुत्रोमेऽणहोतापत्रदिंद्रंमरुत्वंतमितिप्रेषयतिहोतायत्रदिंद्रंमरुत्वंतमिंद्रोमरुत्वान्नुमतोवेतुपिबतुसोमंहोतर्यजातोतोहोता।
मू-ये०हसजोषाइंद्रसगणेयरुद्रिःसोमंपिबहत्रहाशूरविद्वान्।जहिशत्रूंरपमृधोनुदस्वाथाभंमरुणोदिविश्रवोनाधेषोधद्यु
जः०।मू-सोयस्कायेनुजः।उद०।नात्रचमसानांकर्पणे।अशस्त्रग्रहत्वात्तेनापिभक्षणं।ततोध्वर्युर्ग्रहमादायैंद्रंप्रतिप्रस्थान्हविर्धानंप्रविश्यरुतुपात्रंमहामरुत्वतीपथग्रहंगृहीत्वाखरेआसाद्यप्रतिप्रस्थान्हविर्धानंपात्रमादायसदस्थानीयहोत्रेसमर्प्यतिहो
तातत्पात्रंप्रतिगृह्याध्वर्युमुपसृत्यपुरुषंपुरुजसत्वेतिमंत्रेणभक्षयतुरोमितिप्रशास्तादिवंकरोतितातोध्वर्युर्होतारंदृष्ट्वाभक्षयतिहोतायद्दे
वत्रापित्वामरुत्वतीयशामकंचक्रमाणंशस्त्रंशंसतितत्रमाध्यंदिनेसवनेसर्वस्मिन्नग्निशस्त्रसादावध्वर्योर्शोसावोऽग्निंयऽइहेति यऽइहे
त्याहावोभवति।अंतःशस्त्रंशस्त्रमध्येवक्ष्यमाण १

रूपवेदिनानुलिखंते॥ उंऋग्भ्यस्त्वाम्घंवरुणोददात्वुसोमतेत्वमशीय। इतिपुरीत्रएधिमयोमघंप्रतिगृह्णतेइतिमंत्रेणहिरण्यंप्रतिगृह्णाति। उंरुद्भ्यस्त्वाम्घंवरुणोददात्वुसोमतेत्वमशीयेगोदृष्टिए धिमयोमघंप्रतिगृह्णतेइतिमंत्रेणागाः प्रतिगृह्णाति। उंवृहद्भ्यस्त्वाम्घंवरुणोददात्वुसोमतेत्वमशीयवृद्धात्रएधिनयोमघंप्रतिगृह्णतेइतिमंत्रेणवासः प्रतिगृह्णाति। उंयमायत्वाम्घंवरुणोददात्वुसोमतेत्वमशीयाद्दयोदात्रएधिमयोमघंप्रतिगृह्णतेइतिमंत्रेणएकशफमश्वगर्दभादिप्रतिगृह्णाति। उंप्रजापतयेत्वाम्घंवरुणोददात्वुसोमतेत्वमशीयप्राणोदात्रएधिमयोमघंप्रतिगृह्णतेइतिमंत्रेणान्यन्नंवोदनतिलमाषादिप्रतिगृह्णाति। अथवाउंमितिमंत्रेणप्रतिगृह्णामीतिवाक्यशेषसहितेनसर्वंहिरण्यादिप्रतिगृह्णाति। नाग्नयेत्वेत्यादिमंत्रैः। ततेः कोदात्रेकस्माऋतात्कामोदात्कामायादात्कामोदाताकामः प्रतिगृहीताकामेतत्तेइतिमंत्रेणप्रतिप्रतिग्रहमादृत्तेनयत्कामेतिवादिदंतदनुमंत्रयतेदृतरद्प्रतिहिरण्यादिकोदादितिमंत्रेणावस्पृशति। अत्राधिप्रतिप्रतिग्रहमादृत्तिः। ततोयज्ञमानोदत्वाजयति। अस्मद्रोतामधुमतीरवत्रोगकृतप्रदातारमाविशतेतिपत्न्यपीमंमंत्रंजपति। अयंमंत्रः सर्वंत्विग्भ्यःसर्वदक्षिणादानेइष्टः॥ वदुचवनोतत्वामंत्रलिंगाच्च॥॥

यविभागस्यसमर्प्यमाणत्वात्॥ अस्माद्दक्षिणातेभोविभागःसप्रतिगृह्यतांमेर्थोदनतिलमाषादीति। पत्नीत्वमयादत्तादृतिसर्वत्रानुजानातिमंत्रपठदुयं। मेर्थोदनतिधनमाषाणांपुरुषार्थत्वेनदानेदक्षिणात्वेनवेति॥ तत्रपुरुषार्थत्वपक्षेसंकल्पउक्तः। दक्षिणात्वपक्षेत्वयंतेमंत्रोदनतिलमाषाश्चदक्षिणाःवस्त्रादिभ्यइतिविशेषः॥ अग्नीधेदानानंतरंसदस्यःपुरस्तादुपविश्यात्रिगोत्रब्राह्मणायदक्षिणामर्थंसंवत्सरंविहिरण्मयंतिरिंहिरण्यंदद्यादाखंडलायेतरान्॥ ततःसदस्यिगत्वाब्रह्मणउद्गात्रेहोत्रेचदद्यात्॥ ततोहविर्द्धानंगत्वातत्रोपविश्याध्वर्युप्रतिप्रस्थातृप्रशास्तृब्राह्मणाछंसिपोन्नेष्टृन्वावेकान्नेष्टृग्रावस्तुत्सुब्रह्मण्येभ्योयथाविभागंदक्षिणादद्यात्॥ ततउपगत्यचमसाध्वर्युभ्योऽन्येभ्यश्चभद्यभागतेभ्योदक्षिणादद्यात्॥ सदस्यायत्वयाविभागंगवादिदानं। कावकस्यगोत्रेभ्योमात्वमानायत्वनदातव्यंज्ञातयेवाश्रोत्रियायत्वनदातव्यमिति। ततःप्रतिहर्त्रेयथाविभागंदाने। अत्रवसंतेवसंतेज्योतिषाजेतेतिऋत्याज्योतिरेमस्यनिस्तंवोधनात्रिसंवत्सरंदशशतदक्षिणंत्वेनकरणसंभवेएकविंशतिप्रकृतियथोयमादंयथामंभवंगादक्षिणादद्यादितिपक्षांतरं। अत्रत्वमुख्यदक्षिणालाभेप्रतिनिधित्वेनापिरजतंनरेयं। अन्येभ्योपिरजतंनरेयं। पुरास्यसंवत्सरात्गृहेरुरंतीतिनिंदार्थवादस्त्रवणात्॥ अत्रप्रतिग्रहमंत्रानामयजुःसामशस्त्रिनोस्वस्त्ययनास्तुस्वस्तिभवंतु

तिलमाज्यमेवेति। स्वशाखामप्रतिलभ्यान्यद्रव्यप्रतिग्रहमंत्रानाप्यधिकृत्यान्यमभिहितमेवाकृत्विग्भ्यो दक्षिणादातीतिवदुक्तवचनश्रवणानुसा
रेण विश्वजिति तिमंत्रलिंगाच्च सर्वर्त्विग्भ्यो विभज्यदक्षिणादेयाः॥ तत्रयथारंभंद्वादशादुर्वी[illegible]भ्यः षड्यद्दक्षिणादेयाः
तत्श्वतनयः तृतीयेभ्यस्त्रिभ्यस्त्रिभ्यइतरेभ्यइतिकात्यायनवचनाद्दुग्धोह्यत्वेकर्त्रुभ्योद्वादशद्वादशदेयाः॥ प्रशास्त्रेद्वाभ्यांरथंचूस्त्रिप्र
भृत्यस्वप्रतिप्रस्थातृभ्यः षड्यड्वाहप्रतिहर्त्रेकावाकनेष्टृणांचतत्रत्रभ्यस्तत्रः॥ ऋत्वीग्भ्यस्त्रभ्यश्चावशिष्टेभ्यस्त्रिभ्यस्त्रिभ्यइति। एवंशतस्यदिभा
गः॥ उर्वरितद्वादशगवःसदस्योदेयाइतिब्राह्मणभाष्येभिहितं। एवंगोविभागः। हिरण्यदानेहिरण्यपरिमाणेः मंत्राधीतिकात्यायनसूत्रादिर
ण्यरत्निकाशतपरिमितंदेयंतद्विगवद्विभज्यद्वादशादिविभागेनदेयं॥ वस्त्राश्वादिकस्यमूल्येकृत्वाविभज्यैवदानंकर्तव्यमितिदेवयाज्ञिकैर्व्य
ख्यातं॥ ॥अथदक्षिणादानविधिः॥ ॥तत्राध्वर्युः शालायांगत्वाहोर्मदक्षिणंहोमसज्ञमोदुतिदुयंजुहोति। तत्रब्रह्मयजमानोशाला
द्वार्यदक्षिणेनोपविशतः॥ ततस्तंवैश्रावयीश्रीधेंगकुंतिति। तत्राप्यध्वर्युकर्तृकमादुतिदुयं॥ ततोऽध्वर्युर्वेदविहितेगवामभिमंत्रणा
दिर्यजमानं। ततोयजमानआग्नीध्रीयेउपविश्यदक्षिणासंकल्पंकरोति। अस्मा[illegible]ग्निष्टोमस्तुस्तुत्योनिष्केणमस्यसृष्टध्यर्थंहिरण्यद्वादशं
शतंगावोसोमस्यचदक्षिणाःब्रह्मादिभ्यऋत्विग्भ्योयथाशास्त्रविभागेनाहंसंप्रददइतिसंकल्प्यप्रथममग्नीद्धेहिरण्यादिर्दक्षिणावनुष्ट

म॰। उ॰। अत्र तृतीयसवने वह्निरेवात्र ऋतुमाज्यानि भवंति। अक्षावापकस्य वह्निकर्म्मा प्रेषणसदउत्तरेणोत्तरवेदिकरणं भवति। अन्यत्सर्वं प्रातःसवनेन समानं। तेनाध्वर्युणाग्नीध्रीयात्प्रोक्षणीरासादयेत्। होता चमसमेकैर्ग्यानः सोमपा इत्यध्वर्यवे प्रतिगृह्य होत्रकमसेनाध्वर्युणोडुम्बरेऽधिषवणफलके न्यञ्चं ग्रहं गृह्णीयात्। होत्रकमसेन हैवास्य सदृशं द्विर्गृह्णाति। होत्रेणाग्नेरित्यध्वर्यवे प्रेषति होतर्यक्षदृतूनां हविषो जुषाणो अग्निराजुषतां हविर्होतर्यज्ञमिमं नो यज्ञं नयत्वग्नये स्वाहेति प्रेषमाह। अनो होता॥ पू॰ हे हविरग्ने वीहीति ब्रूयात्। वो ब॰ वहितमाज्यमाह। होता यक्षद्ग्निं पुरोलाशानोमित्यादिनाम्नि नत्वात्॥ ततउन्नयमानेत्यो ऽनुब्रूहीत्यध्वर्युणाप्रेषितो मै॰ एतं सविदेवंगोकृतीकमधोन्यस्मिन्द्रोजनुषमुवोचेत्येतामासित्वाहर्ध्मश्रयदेवीधानसोमसंधसोमदेवा३ असाविति वोचेत्। वोधा॰ मदेवा३ असावितिवोचेत्। वोधा॰ मदेवा३ प्रयंतियज्ञंवियंतियज्ञंवहिः सोमसादोविदथ्यउषर्बुधः॥ नुषियंतेयशसोगृणंतूरुउषसोनृषणोनशोचा३ त्वमिंद्रसवितवाअयस्कः परिष्टिताग्नहिनाश्वरपूर्वीः। त्वद्वोवेकोरण्यानधेनाऽजनेविश्वाऽऊतिर्माणिभीषा३ भीमो विवेषापुधेमिरेषामयोसिविश्वानमोणिविहान्। इंद्रेऽउषसोनदृयाणविदथ्योहिवलाऽसोमहिनाजघानो३ नर्षनवइंद्रजुजुवुर्नवंदनाशविश्ववेदाभिःसप्तार्दर्षीविषुणस्यजंतोर्मिश्रदेवाअविदुर्नतंनो३ अन्यमृतेंद्रभूरधजन्नतेविअहिमानंरजोसि। स्वनाहिष्टंशवसाजघंथनशत्रुरंतंविविरयुर्नतो३ देवाश्चित्रंअसुर्यायपूर्वेः नुस्तुतायमघिरेसहोसि। इंद्रोमघानिदमतेविषयेंद्रवाजस्यजोहुवतेसातो३ किरीश्चिद्धित्वामवसेजुहूवेशानमिंद्रसोमस्मभूरा। अवोवभूथाततमंअसेअभित्नुःस्ववोतवऽतो३ सखामत्सद्इंद्रवि

राम

ततोऽग्रेपुरोऽशंप्रेष्येत्यक्तोमै०ण्ः प्रेषमाह। होतायक्षद्ग्निंपुरोळाशस्यजुषतांहविर्होतर्यज।ततोहोता। मरुत्वेऽयऽइंद्रवः सुक्रतयेमनवेमरुत्वंतंत्वेतिनिधायप्रयेतुपूतं॥मोदेव्यातिप्रोनुषाऽनूष्यतविश्वानिविदमनाद्विगोतीऽवो४षट्।उंजः०ततःपुरोळाशस्विष्टकृ
तंकविंहवंतिनदानामैत्रावरुणाइलामग्रेपुरुदंससमितिपुरोनुवाक्यांमाह।ततःप्रेषितोहोतायक्षद्ग्निंपुरोळाशस्यजुषतांहविर्होतर्यज
तिप्रेषंषऽतिततोहोतायेऽहग्निंसुदीतिमग्निंतिसोऽग्रापऽइत्॥केचित्स्विष्टकृतंसवनीयस्विष्टकृतंत्रेतरेवनुर्वंतिनदानात्रस्विष्टकृदवति।
ततइलोपश्चात्नोऽयंदूतोदेवपुत्रेऽउषऽतोऽयंयजमानोऽस्ययज्ञस्य०ऽतः॥ततोमरुत्वांमित्रावरुणास्यकेविंद्रहविंहंति।यजमान
स्यपीऽमश्नोत्रभवतिततोमार्जनंएवंपशुरोनुशेनचरित्वाऽनंतरंपुरोळाशैःसवनीयेश्चरंति।पुरोळाशेरितिवऽुवचनेनदधि
धानासकुपुरोडाशास्यानिचत्वारिहवींषिदृष्टेनयस्मात्तस्मात्तानेवयस्मानमध्यंदिनेनचरतीयंसवनइतीतिक्रतेः॥विशे
षक्रप्रातःसवनेऽभिहितः॥तत्रपुनरविंयज्ञेप्रेषावाक्यभागेहोतुरेवोपपाठः।ततःसवनीयभागः॥तत्रोध्वंपुरोळाशंमाध्यंदिनस्य
सवनस्येंद्रायपुरोडाशानामनुब्रूहीत्युक्तोमैत्रावरुणोमाध्यंदिनस्यसवनस्येत्यनुवाक्यांमाह।माध्यंदिनस्यसवनस्यधानाःपुरो
ळाशंमिंद्रस्यधेहचार्ऽ।प्रयत्स्तोतेइरितात्रयीर्हृषायमाणऽुपनोभिरीहेऽम्।ततोऽध्वर्युरुत्वाचत्वारिहवींषिदृष्टिद्विरवदायाग्रा
यमाध्यंदिनस्यसवनस्येंद्रायपुरोडाशानूब्रूहीत्युक्तोमैत्रावरुणोमाध्यंदिनस्यसवनस्येत्यनुवाक्यांमाह।माध्यंदिनस्यसवनस्यपुरो
ळाशंदृढंःप्रस्थितानुषाणेवेतुहोतर्यज॥होतामरुत्वेंहरिवांदृढोपूयः॥माध्यंदिनस्यसवनस्यपुरोळाशंदृढंःप्रस्थितानुषाणेवेतु

सवनयोरितिवऽुमाणवाद्विदेवत्यावाग्रद्विदेवत्यस्यर्शः।ततोमैत्रावरुणीदानींपत्नंसंनह्यसानांपुनरुन्नीतानांहोमःसशेषः।तत्रोध्वर्यु
णामैत्रावरुणश्चमसमादायाग्रायप्रशास्तैर्पयंऽसुक्रोमै०ण्ः पिबासोममरुत्वेनस्वाहेनीषयासईंद्राहीत्यनयोपविश्यऽतिमै०ये०हे
सईंद्राहिपरुजीषीतस्तोयः शिप्रवान्वृषभोयोमतीनांपोमोत्रमिंद्रज्जुहोहरिष्ठाःसईंद्रचित्रोग्रमिंद्रेधिवाजान्वो४षट्।उं०।मै०सोम
स्याग्रे०षट्।उं०।उद०ततोध्वर्युरुत्तानेचमसेसंपिबध्वमसमाद्यापाग्रायप्रस्थितोब्राह्मणांछंसीत्तानीयमाएवाग्रावैत्येतमायज
ति।मै०ये०हएवयाहिप्रत्नथामंदृतुत्वोऽविंद्रस्तनाहृषद्स्तोतृभिः॥आविःसूर्यैरदृणद्गविष्यवोजहिश्नूरभिगाइंद्रतंधी४वो४
षट्।उं०मै०सोम०उं०।उद०।ततःपूर्ववत्यात्तपिजेसुक्रःपोताऽद्रीऽहीत्येतमायजति।मै०ये०हेऽद्रीऽहिसोमेक्रीतंत्वाऽुरयंसुतस्य
स्योधवाग्रदायाऽउरुग्रवाजऽरआहृषस्वधितेवनःशृणुहिदूयमानाऽवो४षट्॥उं०मै०सोम०उं०।उद०।ततोनेष्टृचमसमादायनेष्टृपो
तुरेवोपपाठः।ततोनेष्टृचमसेसोमस्त्वमेह्यवीङ्नूऽुचतमसुमनाअस्यापाहिअस्मिन्सवेबर्हिष्यानिषद्यदविंद्रसज
ठरंतुमिंद्रा४वो४षट्।उं०।मै०सोम०॥उं०।उद०।ततोऽछावाकेचमसेसंमार्ष्टाछावाकयजेसुक्रोऽछावाकेंद्रायसोमाःप्रदिवोविदानां
इत्यनयायजति।मै०ये०हेंद्रायसोमाःप्रदिवोविदानाऽुभुर्व्यंमिहंयद्वीविहामाः॥प्रयम्यमानान्प्रतिसूग्भायेंद्रंविवृषेवृतस्यवृ
ष्णा४वो४षट्।उं०।मै०सोम०उं०।उद०।ततोऽग्नीध्रमसमादायाग्नीध्रेयजेसुक्रआग्नीध्रआपूर्णेअस्येत्यनयायजति।मै०ये०ह राम
आपूर्णोअस्यकलशःस्वाहासेक्रेवंकोशंसिंसिंचंविवयेत्॥समुप्रियोआवहत्नमदायप्रदक्षिणंदधिसोमासईंद्रा४वो४षट्।उं०।मै०सो

श्वहस्यामनमोवृधासोमहिनानरुवा। वन्वंनुस्मातेऽचसासमीकेभीतिमंयोवनुषांशवांसो३सनइंद्रत्वयतायाइषेधास्मनाचयेमघवानोजुनंति।
वस्वीषुतेजारित्रेअस्कशक्तिर्यूयंयातस्वस्तिभिःसदानो३सनइंद्र॰जुनंति। वस्वी॰सदानो३सनं॰जुनंति। वस्वी॰सदानो३म्। एतस्मिन्सूक्तपा
ठकालेउन्नेताहोत्रादिदशचमसान्वेदिमपरेणनिधायद्रोणकलशादुपस्तारंकृत्वाप्लवभृतउत्रीयपुनःशुक्रादुपर्यभिघारयति। ततोध्वर्यु
प्रातःसवनवदेवशुक्रामंथिग्रहप्रचारंकुरुतः। तत्राध्वर्युणाश्राव्यमाध्यंदिनस्यसवनस्यनिष्केवल्यस्यभागस्यशुक्रचतोमंथिचतइंद्रायसो
मान्प्रस्थितात्प्रेष्यतेप्रेषितोमै॰णः प्रैषमाह। होतायक्षदिंद्रंमाध्यंदिनस्यसवनस्यनिष्केवल्यस्यभागस्यान्तारंयातारंश्रोतारंहवमागंतारम
स्याधिपोवितारंसुत्वतोयजमानस्यवृधं। युंभाकुक्षीपृणतांवार्त्रघ्नंचमाघोनंचेमअस्मैशुक्रामंथिनःप्रस्थिताइंद्रायसोमाम्रांजुषतांवेतुपिबतु
सोमंहोतर्यज॥ ततोहोता। भू॰ये॰हपिबासोयभियमुग्रतईऊर्वगव्यंमहिगृणानइंद्र। विपोवृष्णोवधिषोवज्रहस्तविश्वावृत्रममित्रिया
शचोभी४र्वौ४षइ। ऊर्जः॰भू॰सोमस्याग्रेवीही४वौ४षइ। ऊर्जः। उद॰। अत्रवषट्कृतेऽध्वर्युप्रतिप्रस्थातारौयथाक्रमंशुक्रामंथिनौयहो
जुहुतः। होत्रादिदशचमसाध्वर्यवश्चदशचमसान्स्वहस्तस्थान्कृत्वास्वल्पंस्वल्पंजुह्वति। ततःप्रतिप्रस्थातासर्वंमंथिशेषंशुक्रमात्रेऽध्व
र्युहस्तस्थेवनयति। अध्वर्युश्चमंथिशेषसहितंसर्वंशुक्रशेषंहोतृचमसेऽवनयति। ततोहोतृब्रह्मोद्गातृयजमानचमसाध्वर्यवोऽध्वर्युप्रेषि
ताःस्वंस्वंचमसंसंदोमध्येनयंति। तवहोताद्रियमाणंस्वंचमसंवृचक्षसंत्वातृचक्षाःप्रतीक्षेइतिप्रतीक्ष्यवयोधसंत्वावयोधाःप्रति
गृह्णामीतिप्रतिगृह्योरसासंस्पृश्यस्थापयति॥ समानमन्यत्प्रातःसवनेनेतिवक्ष्यमाणसूत्रात्। अत्रनद्विदेवत्यर्तुयाजाउत्तरयो

नो३म्॥ ॥इतिग्रहस्तुतःपदार्थः॥ ॥ततोमाध्यंदिनपवमानाख्यस्तोत्रार्थमध्वर्यादीनांप्रातःसवनवदन्वारब्धानांनिष्क्रमणं। ततःसर्वेषा
मारंभनीयेनिप्रुट्टोमः। ब्रह्मणोयस्त्रेइप्सस्कंदतिइप्सश्चस्कंदेत्येनाभ्यांचिप्रुट्टोमः। होमानंतरंवासर्वेषामन्वारंभः। ततःसर्वेषामन्वार
ब्धविच्छेदमकुर्वंतोहविर्द्धानमुत्तरेणसदसिगच्छंति। तत्रोद्गातोदुंबरीमवष्टभ्योदङ्मुखउपविशति। प्रस्तोतानदग्रेयश्चान्मुखःप्रतिहर्त्राग्रे
यींविदिशमाक्षमाणः। ब्रह्मामैत्रावरुणौदक्षिणतआसातोदक्षिणतोब्रह्मामैत्रावरुणश्चेत्युक्तत्वात्। अध्वर्युप्रतिप्रस्थातृयजमानाउद्गा
तृणांपुरस्तान्प्रत्युङ्मुखाउपविशंति। ततउद्गातृणामुच्चातइत्यादिपुरस्ताज्जपेजातेऽध्वर्युस्तृणाभ्यांसोमःपवतइत्युक्त्वास्तोत्रमुपा
करोति॥ ततःप्रस्तोतातेतृणेआदायब्रह्मन्स्तोष्यामःप्रशास्त्रमित्युर्भवेनुज्ञांयाचते। ततोब्रह्मामैत्रावरुणावायुष्मत्पं॰प्रसवइतिजपि
त्वार्नुस्तुतेतिस्तोत्रानुज्ञांदत्वा। ततःउद्गातारउच्चातइत्येतंतृचंगायत्रंपुनरुच्चातइतितृचमामहापवंयुनानःसोमेतिरौरवंयुनानःसोमे
तिपौधाजपंप्रयुद्रवेत्योशनसेतानिपंचसामानितृचात्मकानिस्तुवंति। समाध्यंदिनःपवमानइत्युच्यते। तस्यप्रथमप्रस्तावांतेयजमा
नोऽसतोमेत्यादिगमयेत्येतंजपेत्। स्तोत्रांतेचसुपर्णोसिपत्वात्रिष्टुप्छंदअनुत्वारभेस्वस्तिमासंपारयास्यजस्योदृचमितिजपेत्॥ एते
नमाध्यंदिनेनपवमानाः। नेनस्तुतेस्तवनेकृतेदधिपर्माख्येनहविषाचरंत्यध्वर्यवोयदिप्रवर्ग्यवान्यज्ञः। तत्राध्वर्युणाहोतर्वदस्वयत्तेवा
द्यमित्युक्तोहोताउत्तिष्ठतेत्येतामनवानमेकैकांसप्रणवामभिष्टौतीतिवक्ष्यमाणेनविविनाभिष्टुयात्॥ नात्रत्रिर्वचनात्रिप्रभृतित्वाभा
वात्। उत्तिष्ठतावपश्यतेंद्रस्यभागमृत्वियंयदिश्रातोजुहोतनयद्यश्राते॥ यमत्रने३म्। ततःश्रातंहविरितिप्रेषितोहोताद्वितीयांसूक्तस्य

आतंरविरो ब्रित्येतामभिष्टुमान्पूर्ववत्॥आतंविरोविंद्रत्रयाहिंकारामस्रोअध्वनोविमर्शपरित्वासतेनिधिभिःसखायःकुलयानब्राजयंति
चरंतो३मृ।ततोध्वर्युरुपवक्तारंदर्शंगत्वाआज्यदधिघर्म्मस्थमजंसुक्तोहोतारंतीयपात्रेतंमन्यूधनीत्येतयातायजतीतिवक्ष्यमाण
त्वादनवानयजति॥दधिघर्म्मेस्थाग्नेवीहि४वो४षडित्यनुवषट्कारंवक्ष्यन्॥भूर्भुवः।येहेआतंमयऊधनिआतंमग्नेसुआतंमन्येत
दतंनवीयोमाध्यंदिनस्येसवनस्यदध्रःषिवैरुवजिन्युहन्कलुषाण४वो४षट्।नुजः।भूःदधिघर्म्मण्याग्नेवीहि४वो४षट्।नुज।उरु०।
ततोग्निहोत्रहवणीस्रुकुतस्यदध्रःशेषंघर्म्मेपसुक्राहोत्रादयक्त्विजोभक्षयंति।परस्परमुपहवंयाचित्वा।तयावक्ष्यमाणमंत्रं॥कु
तश्चेषंघर्म्मेत्विजःसयजमानाःसनुपहीवंभक्षयंतीति॥तत्रहोतुःप्राणभक्षोयजमानस्यप्रत्यंगभक्षः।दधिघर्म्मेत्युक्तत्वात्।तत्रमंत्रः।
मधित्यादिदिर्यंहृहन्मादिरुहोमादिक्रुनुः।पर्म्मन्त्रिषुवित्रेचनआकूत्यामनसासहविराजाज्योतिषासहतस्यदोहमशीमहीतिततः
सर्वेपिभक्षकाम्याज्योमाजंनंकुर्वंतिः।ततोऽध्वर्युकर्म्मकः।पशुपुरोडाशयागः॥येयजसवनायस्वपशवःप्रातःसवनेवपोतंकर्म्मकृतं
तस्यपशोपुरोडाशयागः॥अत्रपुरोडाशंगतयाघाजभागावध्वर्यवोऽनुतिष्ठंतितदावार्त्रघ्नावाज्यभागौयजप्रेषौभवतः।
अतएवहोत्रकादर्केपर्ज्जीपुरोनुवाक्ये।ततआध्वर्युणाग्नयेपुरोडाशंस्कानुब्रूहीत्युक्तोमैत्रावरुणःस्वधर्मेणावस्थितःपशु
पुरोडाशंपुरोनुवाक्यामंत्रेनयजतितिसइडस्पुक्तोतिस्रस्त्रिस्रःपुरोनुवाक्यावषायाःपुरोडाशस्यपशोरित्युक्तत्वादेवंप्रकार रास
पत्येतामहाग्नेत्वपानयानव्योअस्मात्त्वंतिभिरतिदुर्गाणिविश्वाःपृथ्वीवकुलानउर्वीभवातोकायतनयायशसेसृज।

दिनेदृक्षेशंतोविदत्रनाम्नधुःसरम्याधीराःस्वसरेरनर्त्तिषुराधोयंतःपथिवीमुपधिमोसृज।संतेपयांसिसमुद्रियासोग्नेवाजिनः
वेनयामन्नेजस्याद्वयेदुपधिभिः।वयंतोबीजमिवद्याव्यन्कृतःएवंत्रिसोमंनमिनंतिवस्तोसृज।मृजंतित्वादशयोदशक्षिपोदेवेमनः
त्वानमोनमोसृज।एत्वंमृतंनितिमुर्यंयवः।प्रचरिषोसृज।आजक्षराअसृक्षतेदोसाएंद्रविशोसृज।आकृत्यैषुयो
वतेपवित्रेउच्चैर्दृतोसृज।पवित्रेसोमतेरसोसुतःग्रपनोधिनोसृज।पवित्रेनेवितंत्रस्तणास्तेप्रभुर्गात्राणिपर्यसिविष्यतेः।अंत
मतंपूर्त्रनदानोअसुतेपूतासइद्हैतत्तस्मासोतासृज।तमोष्वित्रेवितंदिवसदेशाचेतोअस्मंततेवाव्यस्थिरन्।अवत्यस्मपवीतारमाशवो
दिवस्टथमधितिष्ठतिचेतसासृज।विश्वस्यविंद्रंविषणंव्रतंवतंधर्म्मणावंतंप्रणवेषुविव्रतः॥समुद्रेअंतरायवोविवक्षणाश्चिरंनामसदन्मर्य
स्यमंतोसृज।प्रास्यधाराअक्षरन्वृष्णःसुतस्यौजसादेवाअनुप्रभूषतोसृज।प्रधाराअस्यशुष्मिणोहरयोयंतिवृष्टयेअक्षरन्।पुनानोवाव
शिष्यतेसृज।प्रतेधाराअसश्चतोदिवोनयंतिवृष्टयः॥अछावाजंसहस्रिणंसृज।अभिनोवाजसातयेरविंवर्षंपुरुस्पृहंदोसहस्रसं
मंतुविंद्रंविश्वासहासृज।पवस्वसुवीनोअद्यंयंरयिंनवर्म्मीयतारंदुरोभिदुरणाहितोदियानोधारयारिरोसृज।परिष्यसुवानोअक्षाःदुवेमदस्यु
तः॥धारावऊर्ध्वाअधरेभ्रात्रेतिगव्यवोसृज।इंद्रायेंदोमरुत्वतेपवस्वमधुमत्तमःरुतस्यायोनिमासदोसृज।तंत्वाविप्रावचोविदः
रिषदश्वंतिवाजिनंसृज।संत्वामृजंत्यायवोसृज।संसंत्रेत्रोअर्षतिवृष्टिंवरुणःकविर्यजन्यःसमरूतोसृज।सुतेअधरेअविवाचमक्रतावृषा रास
जीमोनमानरंउदंतः।विश्वमुग्वासुपुत्रुषोमनोकविंवंत्रेसमृंजतेधियासृज।सुतेरंतः।विश्वमानोसृज।सुतेरंतः।विश्वंप्रयसा

तिसप्तधीतयः॥ अनुत्रिप्राअमादिषो३ म्। एतमुत्यंदशत्रिपोमृजंतिसप्तधीतयः॥ स्वायुधंमरितभो३ म्। एतंमृजंतिमर्ज्यमुपद्रोणेष्वायवः॥
प्रचक्राणंमहीरिषो३ म्। आकलशाअनूषतेदोषोरामिरोजसाएंद्रस्यपीतयेविशो३ म्। आकलशेषुधावतिपवित्रेपरिषिच्यते॥ उच्चैर्घा
तेषुवर्धतो३ म्। परिप्रस्रोमतेरसोऽसर्दिकलशेसुतः॥ स्थेनोननक्षोअदतिः॥ आप्यायस्वसमेतुतेवृष्ण्यंभवाजस्यसंगथो३ म्। आप्यायस्व
दशकक्ष्येभ्योदशयोक्ष्णेभ्योदशयोजनेभ्यःदशाभीमुभ्योअर्षतोजरेभ्योदशधुरोदशयुक्ताबहन्ती३ म्। तिसइद्योदशमीरासप्तसर्यारावतेः
योमाधानयर्ष्यतिहर्म्यतः॥ तऊषुतस्यसोम्यस्यधस्सोऽशोःपीयूषंद्रप्तमंसभेजिरो३ म्। आप्यायस्वसमेतुतेविश्वतःसोमवृष्ण्यं॥ भवावाजस्यसंगथो
रवाश्वो३ म्। तेसोमाहोहरीइंद्रस्यनिसतोऽमुंदुहंतोअध्वरेगोविदेभिर्दुघावोसोम्यंमधुं॥ इंद्रोवृत्रंहनिष्यन्वज्रेणहस्तेप्रत्यष्टोजनुषाभुवत्॥ हरीवो३ म्।
ओमुत्रंकिलारिषाथनेलवंतःसदमित्स्वस्तयोशिशीतादेवत्येवनहसावारवस्त्रयस्त्रावारेणाअजुर्यंध्रुवंध्रुवो३ म्। सतेपथांशि॰वाहःआ
प्यायस्वनो॰विष्णो३ म्। अन्दिलाअन्दिलासोअस्योऽग्रमण्यमृथिताअमृत्यवः॥ अनानुराअउराःसोमाचिष्णवःसुपावसोअनूषताअ
नूषतो३ म्। ऋजंतिसप्तदशधीपोदिव्यंतपःअदिषो३ म्। एतमुत्यंदशधीपोमृजंतिसप्तधीतयः॥ स्वायुधंमरितभो३ म्। एतंमृजंतिमर्ज्यमु
पद्रोणेष्वायवः॥ प्रचक्राणंमहीरिषो३ म्। आकलशाअनूषतेदोषोरामिरोजसाएंद्रस्यपीतयेविशो३ म्। आकलशेषुधावतिपवित्रेपरिषिच्यते॥ उच्चैर्घा
तेषुवर्धतो३ म्। परिप्रस्रोमतेरसोऽसर्दिकलशेसुतः॥ स्थेनोननक्षोअदतिः॥ आप्यायस्वसमेतुतेवृष्ण्यंभवाजस्यसंगथो३ म्। आप्यायस्व
समेतुतेविश्वतःसोमवृष्ण्यं॥ भवावाजस्यसंगथो३ म्। प्रेतेवदंतुप्रवयंवदामःप्रावाण्येवाचेवदतावदध्रयःपदद्रयःपवतेसाकमाशवःश्लोकयोघंभरथेंद्रायसोमिनो३ म्। एतेवदंतिशतवत्सहस्रवद
भिक्रंदंतिहरितोमिरासभिःविस्त्रीराजाणःसुदृतःसुकृत्यायहंतुश्रेत्वंहविरघमाशतो३ म्। आप्यायस्वमदिंतमसोमविश्वभिरंशुभिः॥
भवनःसुत्रेवस्मरेसचाभुवेसोमसखाविधेजनिः॥ ऋतेवदंतित्रयोमधुक्षरंत्रयोघर्मासोअक्षितासआसते॥ इंद्रस्यशोकाभरायसश्चतेसोमासोदध्याशिरःसुताः॥ प्र
मरावियो३ म्। सुपर्णोवाचमक्रतापदंवेरुक्षाइविरोअनर्त्रिषुः॥ न्यङ्ङेतिसुपरःसनिक्रतंपुरुरेताद्विरस्पृशिनो३ म्। सनेरा
योमित्रसुधेपतुवाजासःसृष्टास्त्वमिमातिषाहुः॥ आप्यायमानोअमृताय सोमदिविश्रवासुत्रमाणिधिषो३ म्। उग्राइवप्रवहंतः
समायवःसाकंसुकर्माहरितोविभ्रतोघुरः॥ यदूषणोऽतग्रसानाअरावीषुःशरावएवाप्रायवोऽर्वतामिवो३ म्। ऋजंतिसप्तदशधीपोदिव्यंतपः

ट्टानांरोदेर्ण कलशमवृस्याश्वस्यात्मोर्ध्वनिषवव्यर्मणि निहितेषुग्रावस्तुदेर्ण कलशंन स्रुग्व्यायदिदृशावत्रिवर्हणं प्रथमेकपालेदृशंवित
त्वंतिनंतस्मिन्यत्रित्रेवितंतेविस्तारितेपवित्रेतेवितंब्रह्मणस्पते १तेषाष्यवित्रंवितंतंदिवस्पदे १एतेदेवियत्यवित्रंविषणंअतन्वते
सिकाकल्पज्ञाएतंअभिषुणात्।ततउत्तरेताध्वर्वीयासोममादोममउत्तमानहूसेहोत्रवमस्थासुनिग्राभ्यांप्रज्ञास्वसुआसिंचति।
मंत्रमाक्रोनिग्राभ्यांस्रुस्मैवित्रेआसिंचतिनंतांध्रुवांस्रुएनाद्वारासोमंतमुकादंग्रयहानगृह्णाति।तत्वपवित्रांतरंतेसुप्रस्रवंतीसु
धारासुसतीषुप्रास्यधारांअंतरंतप्रधारांअस्यसुक्षिणः१।प्रतेधारांप्रसर्ज्जनः२।एतांअभिषुणात्।ततोध्रुवांणग्रहंगृह्णाति।सुपा
वमानीनांस्वादिष्ठयेतिमंडलपठितानामृचांमध्येपंचर्चःकामयेतांअभिषुणात्।अत्रसोमप्रकरणात्यावमान्योविसोम्याएवस्युः।तत्रप्रथ
मांतिऋचेकारणमाहादितित्यायांतप्रथमपठिताःस्वादिष्ठयेत्याद्याःकंचिज्जातविकरणन्यायेनतिस्रःपवनीयाः।।माध्यंदिनस्यत्वभिषो
वाज्ञसातमामित्येतामनुषुभएजाभिप्रेताः।ततइंद्रायेंदोपरुत्वतइत्येतास्तिस्रोनियद्वंतिनियमनप्रयुक्ते।यायाकाम्यनिवृत्यर्थंत्व
वनं।।ततोध्रुवांणग्रमेवग्रहीत्वेंऽर्दस्यप्रेतेवदंतित्यस्यांत्रमयासुतेअक्षरइत्यंतयात्रिःपरिधायाभिषवंसमाप्यस्रुग्घमाहावयग्रहौ
तोस्रुत्यतेवाग्घमादिनियेमान्सुध्यंते।।सत्राहानानांनात्वेहविरुशंवधारणार्थंसत्रशंसनहूदृशाहप्रभृतीनिसत्राणांनिवृ
त्तमाराणानि।अहीनेशंसनद्विराजप्रभृतयोऽहानांनिवर्त्यंते।तेषुप्रत्यृत्वमभिषवनस्यविग्रमानत्वाद्रुस्रीधारानेप्रत्यृंग्रहे
णविशेषउच्यते।।सत्राहानानांनित्यएवाद्रुस्रीधारोतंकुर्ष्यान्नप्रत्यृंग्।।अर्ंदेवासुद्धमभिषुणात्।।ध्रुवेमर्ंदस्यवहारउक्तः स

द्धंतीत्यस्यावर्त्यमाणविधित्वात्षष्ठीदशावनिम्यद्रुतितत्प्रभृतयःपंचविहर्त्रव्याःतत्रयाज्याप्यापवस्वसमेतुते१दशावनिम्योदशकृत्व्यः
१तेअद्रयोदशपंत्रासआशवः१आप्यायस्वमदिंतम१तेसोमादोहसीद्रस्यनिंसतेइषावोअमुर्जिंक्षितायधन्यं।।संतेपयांसि
समुयंतुवाजाः।।१।।नहिर्त्मन्नहिर्तसोअंघः।२।पुनरभिमृज्यमानेसोमेमृजंतित्रादशत्रियः१एतमृत्यदृशत्रियः।१।एतंमृजंतिमर्त्य
१एतासिस्रःपठेत्।।पुनरभिकलशेआपीयमानेआकलशाअधत१आकलशेषुधावति१परिप्रसोमतेरसः।।१।।एतासिस्रःपठेत्।
एवंद्वितीयोभिषवः।ततःपुनरध्वर्धीद्रिभिराप्यायनेक्रियमाणेएवंविहृताआप्यायितवतीप्रभृतिकलशवंतस्तावतोऽभिषवोवि
हृतःकर्त्तव्यः।तत्रविहारेप्रविशेषः।एकादशीप्रभृतयस्तिस्रोवृद्ध्यंविहर्त्तव्याः।।तत्रतृतीयेऽभिषवेत्रिपर्ण्यांतत्कंमअमेस
वेध्वर्ध्योहहहृदिशेकुर्वंतिनतत्रहृहृदंतिमदिरेणप्रदिनंत्वेतामभिषुणात्।ननुप्रथमेभिषवेपंकाध्रुवस्यविहर्त्तव्यात्रुक्रंतत्रह
हहृदंतीतिवक्तुंध्रीमुसात्रमध्यंतेतदाहकथंप्रथमेपत्रेपंचसंख्याश्चरणमित्यतआह।वष्ठीप्रथमे।प्रथमेसत्वेषष्ठीमुग्रादवत्येतामपव
र्त्तत।षष्ठीमेवपंचमीकुर्य्यात्।इत्यर्थः।अथतृतीयाभिषवपठः।आप्यायनकालेआप्यायस्व१क्रीवाएवव१पितो१मुते१मुमे१आप्या
यस्वमदिंतम।।हहृदंतिमदिरेण।संतेपयांसि१तदिद्धृदस्यद्रोविमोचने१एवंमलभिषुणात्।ततःपुनर्हृत्यमानेसोमेमृजं
तित्वा१एतमृत्वं१एतंमृजंति१एतांअभिषुणात्।।पुनःकलशेआपीयमानेआकलशं१आकलशेषु१परिप्रसोम१एतांअभिषु
णात्।।अंशुनाप्यायितेवत्सादिसंतानकरणंद्रुर्ध्वणापिंतमवधिप्रतीक्षोत्रंकर्मकर्त्तव्यं।एवमुभयोरेकमतेनकर्मकोप्यं।।ततउ

स्पृशेत्तालमात्रयेणोदङ्मुखउदग्भागेपश्चिमेनाग्नीध्रीयंगत्वावात्वालोकयोरंतरेणनिष्क्रम्यबहिर्वेदिदूरेमूत्रपुरीषाघावस्यंक॥ कृत्वापुनस्तेनैवमार्गेणप्रत्यागच्छति। तथाचबौधायनसूत्रं।सवनसंस्थासुप्रशास्त्रोक्तायष्टेस्तमयेपादद्वारेनिष्क्रम्यपश्चिमेनाग्नीध्रीयंबहिर्वेदिमूत्रंकुर्य्यादिति॥ अतःसवनात्पूर्वस्मिन्काले॓तरामूत्रपुरीषेकुर्यादिति॓मित्रेकाप्ये॓यज्ञमानस्यतुक्रतवयहयहरहरामारभ्यक्रतवयहयहरहोमेयर्पंतंमूत्रपुरीषेनिधेहीतिमंत्रेणोदङ्मुखउत्तरेणोदुंबरीमूलेऽपरेणद्वारंस्थित्वाउत्तरेणद्वारं

तिप्रस्थाताऽतऽऊर्ध्वमसमाद्याच्छावाकंदृष्ट्वाहोमाभिघारयतिनिमिन्नंग्रहशेषंभक्षयति।ततोऽच्छावाकोहोत्रादिचमसेसुहोत्रादीन्दृष्ट्वावषट्कार
निमित्तंभक्षयति।तेजसेत्वेति।उरोमिमर्शनादिवंकरोति।ततोहोतऋत्विग्यजमानप्रशास्तृन्ब्राह्मणाच्छंसिपोतृनेष्टृग्नीध्रःस्वचमसेऽच्छावा
कंदृष्ट्वासमाख्यानिमित्तंनिःशेषंभक्षयंतिनिःशेषंभक्षयतीतितेजसेत्वेति।अच्छावाकोऽपिस्वचमसेप्रतिप्रस्थातारंदृष्ट्वासमाख्यानिमित्तंभक्षयतिनिःशेषंत
तऽउरोमिमर्शनोमस्पर्शनानिकुर्युः॥नात्राप्यायनं॥ततश्चमसानाप्रक्षालनंहोत्रादिर्द्वौनस्योवस्त्रान्निधानं॥॥इत्यच्छावाकब्राह्म
णम्॥॥इतिमैत्रावरुणादीनांत्रीण्यविशस्त्राणिरथंतरदृष्टयज्ञेनयुक्तत्वकारेणयंशस्त्वस्वनारथंतरदृष्टयइतिनोक्तलक्षणमुच्य
तेत्रीण्येवविशस्त्राणिरथंतरदृष्टयइति।उच्यतेरथंतरमच्छावाकःस्तौतियमित्यादिवदत्रतत्प्रायश्चित्तयतिपत्स्तौशास्वस्वनारथंतर
दृष्टयइति।अन्यथारथंतरमितिसंहितः कथमुपपन्नोभवेत्।रथंतरदृष्टशेषेनरथंतरमभिस्तौशूरनोनुमइतिसामतत्पृष्ठंस्तो
त्रविशेषेयत्रसः।यदानुत्तामिद्धिहवामहइतिबृहत्सामपृष्ठंछंदोगाः।क्रियतेतदासबृहत्पृष्ठोपशोभायनोतत्रमैत्रावरुणादी
नांत्रयाणामन्त्याज्यशस्त्रमितिपंक्तिः॥॥तथाचमैत्रावरुणस्यनोमित्रावरुणेत्येतस्यस्तोत्रियस्यस्वस्यच्छंसनेनिवेद्यहवामहइतिस्तो
त्रियंनच्यवंसेत्॥अथोसूक्तवाकस्यनिहतिः॥अन्यदानोगंतरिक्षात्सत्यंरथंतरंपृष्ठवत्सप्तानं।ब्राह्मणाच्छंसिनआयाहि
सुदुघाहिनइत्यस्यस्तोत्रियस्यस्वस्यच्छंसनेइंद्रपिबाथिनोबृहदितिस्तोत्रियंनच्यवंसेत्॥इडाःस्तोत्रियोनिवर्त्तते।अन्यदा
नोमाहिसुतावतइत्यादिरथंतरंपृष्ठवत्॥अच्छावाकस्येंद्राग्नीआगतंसुतमित्यस्यस्तोत्रियस्यस्वस्यच्छंसनेइंद्रेअग्नानोइह

हितोइंद्राग्नीरोचनादिवःपरिवोळ्हेषुसप्तधुःतनूंवेतिप्रवोर्ध्वोइंद्रेंद्राग्नीउपकृतेनयोरितस्तोममुरुमसितासोमंसोमपातमोइतायतेषुप्रणं
सतेंद्राग्नीसुंभतानरःतानायत्रेषुगायतोइतोन्विंद्रस्यप्रशस्तयइंद्राग्नीताहवामहे।सोमयासोमपीतयेइउग्रासंताहवामउपेदंस
वनंसुतंइंद्राग्नीएहयंछतोइतामहोतासदस्यतांइंद्राग्नीरक्षउक्षतेत्॥अप्रजाःसंत्वत्रिणोइदंवामस्यमन्मनइंद्राग्नीबृहंसूक्तिः॥अग्ना
इहिवांजनोइमेहणुतंजरितुर्हवेंद्राग्नीवनतंगिरः॥ईशानापिप्पतंधियोइमाधत्तंयोनइंद्राग्नीमाभिशस्तेरीषतंनि
देइदेअयानोमहसुहक्रिमेरयामहेधियाधेनाअवस्यवोइतादृशंवनईलतइंद्राविष्णूसऊतयेसवाधीवाजसातयेइतोवांगीर्वि
पन्यवःप्रयस्वंतोहवामहेमेधसातासनिष्यवोइंद्राग्नीअवसागतंप्रसप्त्यंचर्षणीसहे॥मानोदुःशंसईशतेइमाकस्यनोअरंकृतो
मंत्रिःप्रणेत्रंस्यसइंद्राग्नीशर्मयच्छतोइशोसावोइगामद्भिरप्यवंहसुयज्ञमस्मावरीमहेइंद्राग्नीनवुनेमहोइगोमत्त्सम्महेइंद्राग्नी
होइगोमःमहाइंद्राग्नीपमहोइमंतनःप्रतिप्रस्थातोक्थयत्रमादायाग्नीध्रीयान्छंशायजसोमानामितिप्रेषितोऽच्छावाकोयजेत्॥ऋ०वे
हइंद्राग्नीआगतंसुतंगीर्भिर्नभोवरेण्यंअयंयातेधियेषितामरुद्भिरग्नइत्यनुप्रयाजेषुसमिधोयजतिसमिधोयजसेत्यनुब्रूहीतिच
मसाध्वर्युवत्रसंछंदोअप्रसादसदनुप्रशास्यंपरिशिष्यजुह्वांतिततःप्रतिप्रस्थातायहशेषमच्छावाकचमसेआसिंच्यप्रहयांत्रिभोयत
मच्छावाकचमससदस्यानीयाच्छावाकायसमर्पयति।होत्रादिचमसानष्टावेपिचमसाध्वर्यवेऽच्छावाकायेत्येतेतोच्छावाकः
स्वचमसेप्रतिप्रस्थातारंदृष्ट्वायहवेनसयोर्द्वयकारनिमित्तंत्रेणमन्त्रयतितेजसेत्वेतिमंत्रेणातोहरयोमेमहीनोयस्यईशेचकृष्टीनांततः

स्तोमस्तेन तस्मिन्नाहूति। उन्नेतोद्गातर्वाक्चमसमपूर्वेदसुचमसेषुचेदेः पश्यास्थापितेषुपूतभृतः सर्वस्तोमंविभज्योन्नयति।ततः ध्वर्युः
दक्षिणत्वाप्रस्तोत्रन्स्तोष्यमाणस्त्रिर्न्द्राग्नी आगतंसुतमितिन्द्रवंसंवषिमुद्गातृकर्तृकेपुरस्ताज्ज्येसामाग्नेउपावर्त्तध्वमितिस्तोत्र
मुपाकरोति॥ततः प्रस्तोत्राऽग्नस्व्ग्लोआमहत्याघुक्षोव्रतमेत्रावरुणवायुष्मत्यइत्यादिनानुद्गातृः।ततउद्गातारश्चतुर्थीज्यस्तो
त्रमिंद्राग्नी आगतंसुतमितिन्द्रवेयंवदशकृशाविधानपूर्वंत्रिरावृत्यपंचदशस्तोमंकुर्वंति॥तत्रोंप्रस्तुत्यरेपतिप्रस्तोत्राऽग्नेऽ
द्गातर्वाक्प्राज्यशस्त्रंशंसतिाऽग्नेचतुरुद्गातर्वंवस्यमाणसूक्तान्॥शंसावो३इत्याद्यूर्यंद्राग्नी आगतंसुतमितिस्तोत्रियंतद्वंशंसेत्।ततो
पुनरादूयस्तोशावृत्रहणाऽुवइतिन्द्रवमंनुरूपंशंसेत्॥ततएतस्मिन्सूक्तेसंद्राग्नी अपसस्परीत्यादिकोपउद्गातुस्वास्त्रात्मकोरो
षसामाद्यूयशंसेदततएहींद्राग्नीऽपहूयइतियंवर्ज्जःशंसेत्।ततएंवोमस्यमन्मनइतिनवर्ज्जःशंसेत्।तासांप्रथमेगेमद्विरण्यवर्द्वि
तियोतमानमाविःमरिथोपशस्तिसप्राप्येद्राग्नी आगतंसुतमितिसेतयापयजेत्॥॥अच्छावाकस्याज्यशस्त्रंसच्छ्रिः॥॥शंसा
वो३इंद्राग्नीआगतसुतंगीर्भिर्नभोवरेण्यं।अस्यपातंधियेषितो३इंद्राग्नी आ०ण्यंअस्य०षितो३इंद्राग्नी०षितो३इंद्राग्नीजरितुःसचापतं।इ
तिचेतनः॥अमायातमिमंसुतो३इंद्रमग्निंचछंदामजस्यजन्तोहवे।तासोमस्येहतृपतो३शंसावो३तोशावृत्रहणंहुवेसजित्वानरा
जितं।इंद्राग्नीवाजसातयेो३प्रयामंशूसुहवोनीथयाविदोजरितारः॥इंद्राग्नीइषआवृणेा३इंद्राग्नीनवनिंपुरोसप्तवंरंधूनुतं॥काकमे
कंनकर्णयो३शंसावो३इंद्राग्नीअपसस्पुयप्रयंतिधीतयः॥हतंसमप्योअनो३इंद्राग्नीतविषाणिवांसधस्तोनिप्रवांसेचासुवोरप्सु

ततस्तत इंद्रत्वावृषभंवयमितिनवर्चेसूक्तंशंसेत्॥ततउद्येदभिक्रतामघमितितिस्रःशंसेत्॥तासांमध्येरुद्रंयशस्त्वाद्रूपसमनइंद्रःशिवःसंतु
सुत्रमयात्रिरुक्तायास्त्रंपरिधायसमाप्येदूक्रतुविदंसुतंसोमंत्वयायजंति॥॥अथब्राह्मणंछंसिनआज्यशास्त्रस्यस्तुहिसः॥॥शंसावो३
आयाहिसुषुमाहितइंद्रसोमंपिबाइमं॥एदंवर्हिःसदोममो३आयाहि॥मं॥एदं०ममो३आयाहि०३मं॥एदं०ममो३आत्वाब्रह्मन्पुज्ज्ञ
रीवहंतामिंद्रकेशिना॥उयब्रह्मन्नाशिनःशृणो३ब्रह्मणस्त्वावयंसुजातसोमपामिंद्रसोमिनः॥सुतावंतोहवामहे३शंसावो३अयोमाहि
सुतावंतोऽएनाऊंसुष्टुतीरुपपिबासुशिप्रिंधसो३आतिसिंचामधुनोदेवरंतुगात्रावियाश्चनु॥गृभायजिह्वयामधो३खादुष्टअस्तसंतु
इमधुमांत्रवेतवसोमैःशमस्तनेहृदे३शंसावो३अयमुत्वाविचर्षणेजनीरिवामिसंवृतः॥प्रसोमइंद्रसर्प्यतो३नुविग्नोवीवयादरः सु
बाहुरंधसोममदेइंद्रोदृत्राणिजिघ्नते३इंद्रंहिपुरस्तंविशुष्मंशानंजनासःकृत्राणिहवंतेहंतवे३दीर्घंत्रस्तंकुशलेनाबसुप्रयसं
यजमानायसुन्वते३अयंतइंद्रसोमोतिपूतोअपिबाहिवि॥एहीमस्यद्रवापिबा३शंविशंविपूजनायरंगायतेसुतः॥आत्वेतेप्रहू
यसो३यस्येंद्रगातुरुत्तमोनपात्सगयाकुडापयः॥न्यस्मिन्दध्रआमनो३इंद्रत्वाशूषमुत्तयेसोमेहवामहे॥सपाहिमंद्रोअंधसो३इंद्र
क्रतुविदंसुतंसोमंहर्यश्वपुरुष्टुतापिबावृषस्वतानयो३इंद्रप्रेहिविताविवानयंशंविश्वभिरूतिभिः॥तिरस्वानविरंयतो३इंद्रसोमाःसु
ताइमेतवप्रयेतिसत्यतेतूयंवद्रासइंदवोददिष्वाजेष्वरसुतंसोमंपिबेंद्रवरेणयतवघुद्धासइंद्रवो३गिर्वणाःपाहिनःसुतंमधो
वीरंपिरत्यसेइंद्रत्वास्तामिघशो३अभिघुन्नोनिवतइंद्रसचंतेअद्रिणापीत्वीसोमस्यवावृधो३अर्वावतोनआगहिपरावतश्च

स्तरुपहूयस्वेतिनंपरिस्तृणाग्रहोमनिमित्तंमंत्रयति॥स्वशाखायमालंभनमितिकरोति॥ततःप्रशास्तर्हविष्कर्तृत्वाद्धोत्रादिसंबंधिपरिप्लवमसेषु
मंत्रःप्रशास्त्रास्त्वमसंनिधायहोत्रुमसोटहीत्वाहोतरुपहूयस्वेतिनंप्रेष्वाभंत्रयस्वेतिमंत्रेणाध्वर्युरोमिमर्शनोयस्यर्शनेचक्रुर्यात्॥ततःऋत्विगाद्ब्रह्म
यजमानब्राह्मणाछंसियोक्तमेपरिप्लवेकार्यौचमसौसंतंप्रेष्वाववद्धारनिमित्तंमंत्रयेत्॥उरोमिमर्शनादिवक्तुर्यात्॥एवंप्रशास्त्र
वषट्कारनिमित्तोमंत्रः॥॥ततोहोत्रादयोष्टौचमसिनःप्रशास्तारंप्रेष्वास्वस्वचमसेषुसमाख्यानिमित्तंनिःशेषंमंत्रयंतिप्रशास्तापिस्वव
मसेऽन्वेवंप्रेष्वानिःशेषंमंत्रेतसमाख्यानिमित्तं॥सर्वत्रतेजसेतिमंत्रोमंत्रणेशनोभवेत्तुरोमिमर्शने॥उपस्थेशनंचामंत्रमेवानाज्ञायनं॥तत
स्तामध्वर्योर्मार्जालीयेवर्मसोन्यत्रोल्पब्राह्मणाछंसिचमसपूर्वकंपुनरवेक्षयेत्स्थायंनिति॥ततःप्रतिप्रस्थातोलूपात्रमादायोक्तस्था
लीतोऽईसोमस्योक्थ्यपात्रेगृह्णाति॥उन्नेतापूतभृतःसंकाशाद्ब्राह्मणछंसिचमसपूर्वंपुनरेतिति॥ततःप्रतिप्रस्थातादर्भस्तरणाभ्यामुक्थ्य
पात्रस्तेनैवस्थंडिलाद्गार्हपत्यंहविर्धानंचसंवेक्षिप्तुद्वाचकर्नकेशुरस्याज्यंप्रेषमासेप्रस्तोत्रेदर्भस्तरेप्रयच्छतुमावर्त्रंनिनिस्तोत्रमुपाकरो
तिततःप्रस्तोताब्रह्मन्नित्युक्तोब्रह्मन्नेत्यावरुणादापुष्मत्यइतिजपित्वोत्तरेत्यनुज्ञातोततउद्गातरआगहिसुषुमेतिचतुर्तीयाज्यस्तोत्र
ऋचेत्रिरावृत्यायंवदशकृत्वोविधातपूर्वेयंचदशस्तोमंकुर्वंतिततोन्नमोप्रस्तुत्येतिप्रस्तोताक्रोब्राह्मणछंसीत्याज्यशास्त्रेसति
ततश्चतुरावृत्तंवत्समारण्यास्थीसावो३इत्याद्यूर्यागहिसुषुमाहितइतिस्तोत्रियचतुरंशंसेत्ततःपुनराद्यागोयागहिसुताइतिराम
हवमतुरूचंशंसेत्॥॥ततपुनराद्यायसुत्वाविचर्षणइत्यादिकोपःसूक्तस्यशेषउक्तमुख्यउत्तमग्रहेयंवीक्तेःसप्तम्योत्यकल्पंशेत्

कृसाप पदा कर्त्रव्य ॥ तस्मिंश्शंसनप्रकारः ॥ हाम्पोपादाम्पाम वसायतनतः परास्मोपादाम्पोपुनरवसायतनतः परास्मोपादाम्पाप्रणवंकुर्यात् ॥ तत्र वा
चा महं देवी वाचमित्येवास्तारस्वती पुरोरुकृतस्यानिरूपणः तोंशंसेन्नवेति ॥ अत्रसारस्वती वांशंसेदिति वक्तव्ये पन्यहृस्सत्रेहृतंतत्तत्प्रापय
तिपदेऽशंसनमेवाभीष्टमितिमतावक्तृतिः ॥ अत्रहेकेसारस्वतीं पुरोरुचंशंसतिनतथानुक्रमीदितिमत्रशंसनपक्षेतासांपुरस्तादित्याहोचः प्रा
प्नुः ॥ यशंसनेनिहवौप्रसायामहैनित्यस्त्वाहाव ॥ उपयेवेप्याहोभवत्येव ॥ ॥ तत्रशंसनप्रकारः ॥ ॥ ओंसावो ३ इत्याहूयवायुरग्र इत्यादिकांपु
रोरुचंप्राथम्यात्परिभाषयात्रिः प्राप्तामपिसन्कंसेत् ॥ ततोवायवायाहीतिनिस्रुक्चांशंसेत् ॥ तासांनिस्रुग्मध्येयाप्रथमातांत्रिः शंसेत् ॥ त
तआहूयहिरण्यवर्त्तनीइत्यादिकांशंसेत् ॥ ततइंद्रवायूइत्याघाश्लिस्रः शंसेत् ॥ ततआहूयकाव्येत्यादिघांशंसेत् ॥ ततआहूयवाचामहमित्यपि
शंसेत् ॥ ततःपावकानइत्याघाश्लिस्रः शंसेत् ॥ ततोमित्रंहुवइतितिस्रः शंसेत् ॥ ततआहूयदेव्याविंशत्यादिकांशस्त्वाशिनायहारीत्या
घाश्लिस्रः शंसेत् ॥ ततआहूयेंद्रंउक्थेभिरित्याघाशस्त्वारंद्रापेहीत्यर्चश्लिस्रः शंसेत् ॥ ततआहूयविश्वान्देवान्हवामहइत्याघाषट्पदाएकविंशिका
शस्त्वानुमासइत्याघाश्लिस्रः शंसेत् ॥ ततः प्राहूयवाचासहमितिशंसेत् ॥ ततः पावकानइत्याघाश्लिस्रः शंसेत् ॥ अथवावाचामितिन
शंसेत् ॥ किंत्वाहूयपावकानइत्यायाश्लिस्रः शंसेत् ॥ तासांनिस्रुग्मध्येयोत्रमाप्रहोअसीत्यादिकांतामाहूयनिः शस्त्वातथाशस्त्रंसमाप्य
वोवसइत्याघष्टयेदंहूंकुर्वांप्रजेयेत् ॥ ततोविश्वेभिः सोमंपिबित्यनुमार्जयेत् ॥ ॥ अथरास्त्वंकुर्निः ॥ ॥ ओंसावो ३ वायुरग्रेगमद्भ
प्रीः सांकंगन्मनसामरुद्भिः ॥ शिवोनियुद्भिः शिवाभो ३ वायवासाहिदंशंतेमेसोमाअरंकृताः ॥ तेषांयाहिप्रथमोहवोवायवाशंतेमेसो

र्जुंकृतेत्युद्वैर्वृणीतां ॥ अथप्रेवोऽग्नयेबृहतेगायतेत्यनुशासनादानप्रकारः सर्वत्रस्तोत्रेषुतत्तत्स्तोत्रेपंचस्वाहिंकरोतीत्यादिनांचदशकुशाविधानपूर्वकमा
हृत्याज्यस्तोत्रंकुर्वंतितत्साज्यस्तोत्रस्त्रयः पर्यायाः ॥ पर्यायस्यैकस्त्रयोविंशावाः ॥ तत्रप्रथमस्यपर्यायप्रथमयास्तोत्रीययाप्रक्रियाहीत्यादिकया
त्रिरावृत्तयातिस्रोंयज्ञियकाष्ठानिमितानांकुशानांनिधानं ॥ ततस्त्वाग्नेत्यादिकयाद्वितीययैकंकुशानिधानं ॥ ततः सनःपृथित्यादि
कयातृतीययैकंकुशानिधानं ॥ एवमेकावृत्तिः सएकः पर्यायः ॥ ततः पुनरग्रइत्यादिकयैकंकुशानिधानं ॥ ततस्त्वेत्यादिकयात्रिरावृत्तया
त्रिकुशानिधानं ॥ ततः सनइत्यादिकयैकंकुशानिधानं ॥ एवंद्वितीयः पर्यायः ॥ ततोग्रइत्यादिकयैकंकुशानिधानं ॥ ततस्त्वेत्यादिक
यैकंकुशानिधानं ॥ ततः सनइत्यादिकयात्रिरावृत्तयात्रिकुशानिधानं ॥ आज्यस्तोत्रेषुप्रथमयोरेषुप्रस्तावः ॥ ततउद्गातुरोंकारमानं ॥ ओं
आइतिमानसः प्रतिहारः ॥ आइतिनिधनंसर्वत्रपुनः ॥ तृतीयपर्यायेतृतीययामावृत्तौप्रस्तोतप्रस्तावमुक्त्वाहोतारंप्रत्येवंप्रत्याहाग्नेस्यार्च
ः एवास्माकमुत्तमानूकृशंसनुभवानित्यर्थः ॥ एवैयावंतिस्तोत्रवंतिस्तोत्रपूर्वातिशस्त्राणितेषुप्रस्तोताउत्तमंप्रस्तुत्यएवेतिशंसिष्यतोहो
तृमैत्रावरुणादीँप्रतिब्रूयात् ॥ ततोहोत्रादयउत्तमात्प्रतिहारात्सामसमाप्तिविशेषादूर्ध्वमाहूयशंसावो ३ इत्यनेनप्रतिप्रस्तावमध्वर्यादि
कमाहूयशंसेति ॥ तत्रप्रउगशस्त्रंहोतुः तेनहोतावत्समाप्तशस्त्रंयजेत ॥ तत्रप्रसुगेमधुकुंदेत्यन्वायवाहिदंशंतेत्याघाःसूक्तवत्वान्नांत
रेणयाःवापुरग्रइत्यादिकारुचोमध्येयंतिसवैदधत्रिताःसर्वाःपुरोरुचइत्याचक्षतेयोत्रिकाः ॥ तासांपुरोरुचांपुस्तात्सूर्यमाहावः कर्त्त
व्यः पुरोरुत्वेपूर्वोरुचएवाहूयतइतिश्रुतेः ॥ परिप्रानीयांचाहावः कर्त्तव्यः ॥ तत्रविश्वान्देवान्हवामहइत्यस्यायाग्नेयंसूक्तंपुरो

जमउदकोः। ततो ध्वर्युर्वषट्कृतेजुहोति। चमसाध्वर्य्यवश्चत्वमसानध्वर्युरग्नीध्रहोतृपोतृनेष्टृप्रशास्तृन्ब्रह्मणमच्छावाकं यजमानं पत्नीर्वा
गत्वाहवनीयदक्षिणतआसीनो होमानंतरंचमसेनाग्नीध्रीयंसदसिगत्वादक्षिणेनमैत्रावरुणंगत्वापत्नीसंनह्यसोमे। ततो ध्वर्युरुत्तरेण
हविर्मात्रमादायाध्वर्व्योऽमहऽयस्वेतितृष्टोतेऽहरेवेतिमंत्रेणहोत्रामहऽपेत्य। ततः रेषावनयनेहोत्रचमसेऽहतेवेति। नाराशंसवेता
चेप्रहाणंहोत्रचमसेवनयतीतिवचनात्। ततो ध्वर्योस्तद्दक्षिणेहोतारंदृष्ट्वा। ततश्चमसाध्वर्युभिः सदस्यानीतानूस्वस्वचमसानेऽ
तत्रलोहाद्रेयजमानप्रशास्तृब्राह्मणाछंसिपोत्रेष्टृआग्नीध्राअसाधारण्यादनुपदूयेवसमाख्यानिमित्रान्मैत्रावरुणाच्छावाकनेष्टृ
शंसोयत्रेमेचत्वज्ञेतिस्वसंज्ञाभिः पितृभिर्मनुष्येषूक्तास्योपदूतस्योपदूतोमद्यामिदित्यादिनामभिरुपित्वाशंसोभवहृदइत्युशंसेमिमध्यमा
यस्टपसत्येयाशोचमसानूक्त्वादक्षिणेनहस्तेनाप्नायस्वसमेतुतइत्यवोप्नायंति। केनूशंखिनामयंमहाधर्मः॥ अन्येषांस्वस्वशा
खानुसारेणातत्तन्मसाध्वर्व्यवस्तोऽमसानूक्तिर्द्वानेस्कापयंति। अध्वर्युस्तद्वपात्रंखरेस्कापयति॥ ततो ध्वर्युर्ब्रह्मणेदेवप्रहृंगृह्णाति। अग्ना
स्मुपुरोडाशप्रथमासवनीयान्नाध्यंदिनसवनार्थंनिर्वपति। ततो ध्वर्योःपत्नीविशसनाधुस्वादानप्रदेशांतंकर्म। ततआज्यशस्त्रे
समाप्तेछंदोगाःसामगाद्गात्प्रस्तोतृप्रतिहर्तृतृतीयसवनाद्यादित्यंतृतीयइत्येतत्तच्चाज्यस्तोत्रेस्तुवते। तच्चपंचदशस्तोमं। तत्पत्नीसंज्ञय
समाप्रावध्वर्युः सदःप्रविश्यप्रस्तोरुरणंसमर्प्ययजुर्वाध्वर्यविमंत्रेणस्तोत्रमुपाकरोति। ततःप्रस्तोतृब्रह्मसदनस्तोष्यामः प्रशास्तरि
सुत्यब्रह्मणंमैत्रावरुणंवस्तोत्रयाऽयानुशंसावते। ततोब्रह्मप्रैत्रावरुणंउक्थामुष्मात्सविनुःप्रसवेहत्येकारोतंमंत्रमुपांशूत्का

राम

तोहोतुराज्यनामकंशस्त्रं॥ततोऽध्वर्युमाहूयाकंहोतारमध्वर्युहोतारंवदत्येवमष्टादशसंख्यान्मंत्रानुच्चार्य
पोतृ॥ अथमेवऋत्विजआहावःप्रातःसवनेशस्त्रादौवेदितव्यः॥ततस्तेनाहूतोयांश्चुत्संज्ञांशस्त्रारंभसाख्यमग्निरिंद्रोनिरित्यादिषट्त्रयंपठित्वाशस्त्रमवसा
यमष्टौतूतानंतरंपुरोरुचंपुरोरुक्संज्ञांनिविदमग्निर्वेवुरित्यादिकांजातवेदोऽइत्यादिकांजातवेदोऽइत्यंतांद्वादशयदीपछ्यःपादेपादेऽवस्त्रयस्त्रानुर्वशंसेत्॥
तस्याग्रेतपदप्रुतांतेऽक्तत्वातेनप्रवोदेवायाग्नयइत्येतेसप्तचमाज्यनामकंस्तंशंसेत्॥तस्याज्यस्तुतेसप्रथममर्द्धर्चामाघौद्वौपादौपछ्यःपाद
शःशेषेदनवानंमवसानंमऋर्वन्एवंत्रिःशंसेत्॥वक्ष्यमाणोमोभंदिनतीयसवनेयोर्ष्यमरुत्वतीपवेश्चदेवशस्त्रेतयोरग्निप्रथमस्तुत
स्यप्रथममर्द्धर्चंपछ्योऽनवानंशंसेशेषंतनूनावायस्परोदसीइत्यादिवसुस्तुत्यावर्जंसूक्तशेषंशस्त्वातूष्णींशंसावो३इत्याहावंहत्वानूनाशंसेत्त
यास्यसूक्तस्यैकत्रिंशदृचःशस्त्रंयाविंशतिरिडाभक्षणमृचाघवाचीत्यंतंमुक्तवीर्यंजयेत्॥॥अथाज्यशस्त्रंरुच्यते॥॥
पितामातरिश्वाहिप्रयदोसिंगसीमानुतत्विषस्तोमोनाथवित्रोयोनिनेषद्हस्यतिरुद्धामदानिशंसिषत्शंसावो३उद्गेः॥॥अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निः।इंद्रोज्योतिर्ज्योतिरिंद्रः॥सूर्योज्योतिर्ज्योतिःसूर्यः॥इत्यष्टौपांक्तुआग्नेयेवेदः॥अग्निर्भद्रोऽग्निः पुरुषमित्रोहोतादेवइतःहोता
मनुहितःप्रणीर्यज्ञानां॥धारद्वरण्यंऋतस्यहोतारंत्वेडतेअध्वरेषुसदा।आदेवोदेवान्वक्षदृतायतेसादयायजसुकृतेजातवेदो३
३प्रवोदेवायाग्नयेऽवहिंष्ठमर्चोस्मे।गमद्देवेभिरसनोयजिष्ठोबर्हिरासदो३प्रवोदे०येऽवः०स्मे।गमद्०सदो३प्रवोदे०येऽवहि०स्मे।गमद्०सदो
३ऋतावायस्परोदसीदृतंसचंतऊतयः।हविष्मंतस्तरीलतेतंसनिष्यंतोऽवसे३पंतविप्रएषांसप्तानामाहुतिः॥अग्निंतंवो

पुंपोतारंनेष्टारमध्वर्युमाहूयाकंहोतारमध्वर्युहोतारंवदत्येवमष्टादशसंख्यान्मंत्रानुच्चार्यपोतानेष्टारंवदत्येवमनेनैवक्रमेणसर्वेषांनेष्टृदीनांस्वस्वनामपरित्या
गेनोपदवप्रार्थनेचिंतनीयंवक्तव्यंचेतोभिः॥॥अत्रद्वादशऋतुप्रहाः॥॥तत्रद्वादशवषट्कारोद्वादशहोमकर्त्तारश्च।एवंचतुर्विंशतिःतेषांऋत्वि
गनामानिहोता।अध्वर्युः।पोतापतिप्रस्थाताऽनेष्टा॥अध्वर्युः।अग्नीत्प्रतिप्रस्थाता।ब्राह्मणाछंसी।अध्वर्युः॥प्रशास्ता।प्रतिप्रस्थाता।होता।अ
ध्वर्युः।पोतापतिप्रस्थाताऽनेष्टा।अध्वर्युः॥अच्छावाकः।प्रतिप्रस्थाता॥होता।अध्वर्युः॥होता॥प्रतिप्रस्थाता३इति।तत्रयोमहत्प्रतितेनस्वनामा
चज्ञिमन्येमघुपदवप्रार्थनेऽध्वर्युं।तेनाध्वर्युप्रतिप्रस्थात्रारद्वादशेवोपहवाः।यत्तुचतुर्विंशतिर्मंत्रेतरेषःषड्स्वनामानीति।एवमेवहोतुर्विंशति
रेवचतुर्षुवषट्कारितादृनामवतुर्थीपोतुर्नेष्टुश्चद्वाविंशतिः॥वषट्कारद्वयकर्त्तात्वात्॥अग्नीद्ब्राह्मणाछंसीप्रशास्त्रच्छावाकानांत्रयोविंश
तिरिति।एकैकंवषट्कारंकर्त्तात्वात्।तथाचाभियुक्तप्रणीतश्चोक्तः।होतुर्विंशतिराद्धानेपोतुर्नेष्टुर्द्वादशरात्रेरात्रिरुत्तरात्रेत्वष्टादशस्तृता
इति।द्वित्रयरात्रावेकविंशतिः।चतुर्थ्यग्नीद्ब्राह्मणाछंसीप्रशास्त्रच्छावाकानांशेषेऽध्वर्युप्रतिप्रस्थात्रारात्रौ॥अन्यत्तुगमं।अथपदवाक्यक्रमेषा
मध्वर्यूणामसर्वदुताभैः।सहप्रचोरसूक्तकारोगात्रइत्यवगंतव्यंवेषांवाजसनेयिनामष्टादशयज्ञाःसर्वदुताभैःसहप्रवारेयंमंत्रप्र
कारः।होतातत्यात्रंग्रहीत्वाध्वर्युंप्रतिप्रस्थातारंत्वष्टृंतेजसेनिमंत्रणंवजिघ्रेत्तेषष्टृयनंकरोति।ततउरोनिमर्शनोपस्पर्शनेवकु
र्यात्।ततोध्वर्युर्होतारंप्रतिप्रस्थातारंत्वष्टृंमन्त्रयति।ततःपुनर्होतापोतृष्टृमन्त्रयति।ततःप्रतिप्रस्थाताहोत्रध्वर्यृष्टृमन्त्रयति।अन्ये
षांसर्वदुतात्वादृत्रंणात्स्मर।अथमेवयज्ञोभाष्टृतिगम्यते।तथाचअग्निरेवसयोत्रमंत्रेइत्यादावेकवचननिर्देशंविदधतित्यायंति।त

हमक्रमेण संप्रदायेनालिख्यते। पूर्वं होताऽध्वर्यवादीन्निमित्तेत्यनिक्रमेणाष्टौनेरनुज्ञातोमक्षयतिनिमित्तात्यनिक्रमश्चपूर्वपूर्वेषूक्तः पश्चात्यश्चाद्धोमकर्तुः। द्रव्यसाधारणाश्चप्रतिमंत्राणांसर्वेभ्यउपहवप्रार्थनं। मक्षणं चपत्नीसंयाजेभ्यनुतंयेनचवषट्कृतंतेनेद्धेनिमित्तयोरेव। तत्रप्रथममध्वर्युणासहहोता। ततःप्रतिप्रस्थात्रासहयौतौ। ततोध्वर्युणा सहनेष्टातःप्रतिप्रस्थात्रासहाग्नीध्रः। ततोध्वर्युणासहेध्मबर्हिषी आदाय। ततःप्रतिप्रस्थात्रासहप्रशास्ता। ततःपात्रमुखंविपर्यस्याध्वर्युणासहहोता। ततःप्रतिप्रस्थात्रासहैकाहुतिः। ततोध्वर्युणासहेष्टा। ततःप्रतिप्रस्थात्रासहाग्नीध्रः। ततोध्वर्युणासहहोता। ततःप्रतिप्रस्थात्रासहसुब्रह्मण्यः। ततःपात्रमुखंविपर्यस्याध्वर्युणासहहोता। ततःप्रतिप्रस्थात्रासहसुब्रह्मण्यहोता। ततश्चतुरवत्तहोमेषुसंप्रैषमाह। होतायक्षदग्नेवंरविणोदोमयाज्यानुवाक्याभ्यांप्रेष्येतिप्रेषितोमे न्याह। होतायक्षदग्नेवंरविणोदोमयाज्यानुवाक्याभ्यांप्रेष्यध्वर्युमग्नीधंप्रतिप्रस्थातारंब्राह्मणाच्छंसिनंप्रशास्तारंप्रतिप्रस्थातारंहोतारंपोतारंप्रतिप्रस्थातारंनेष्टारमच्छावाकंप्रतिप्रस्थातारंहोतारंहोतारंप्रतिप्रस्थातारंचरित्येवमष्टादशसंख्यान्सूक्ष्मान्भक्षयति। ततःपोतातत्पात्रंगृहीत्वाहोतारमध्वर्युप्रतिप्रस्थातारंनेष्टारमध्वर्युमग्नीधंप्रतिप्रस्थातारंब्राह्मणाच्छंसिनमध्वर्युप्रशास्तारंप्रतिप्रस्थातारंहोतारमध्वर्युंप्रतिप्रस्थातारंनेष्टारमध्वर्युमच्छावाकंप्रतिप्रस्थातारंहोतारंहोतारंप्रतिप्रस्थातारंचरित्येवंद्वाविंशतिसंख्यान्सूक्ष्मान्भक्षयति। ततःप्रतिप्रस्थातातत्पात्रंगृहीत्वाहोतारमध्वर्युंपोतारंनेष्टारमध्वर्युमग्नीधंब्राह्मणाच्छंसिनमध्वर्युंप्रशास्तारंहोतारमध्व

त्रादनुभिःसोमंपिबतुपोतर्प्यज्ञातत्तः पोतायजति। भूःयेयेहविरोदाददानोवसूनियानिष्ठाविरदेवेषुतावनामहाऽइडोऽवहोवषट्। इडाभुजः। ८॥ ततोध्वर्युणाऽऽग्नीध्रमृतुभिःप्रेष्येतिप्रेषितोमेन्याह। होतायक्षदग्नेवंरविणोदोनेष्टादृतुभिःसोमंपिबनुनेष्टर्प्यज्ञ। ततोनेष्टायजति। भूःयेयेहविरोदाःपितीषणिजुहोतप्रवतिदतनेष्टादृतुभिरिष्टनाऽइडोऽवहोवषट्। इडाभुजः। ९॥ ततःप्रतिप्रस्थात्राऽऽग्नीध्रमृतुभिःप्रेष्येतिप्रेषितोमेन्याह। होतायक्षदग्नेवंरविणोदामयाज्यानुवाक्याभ्यांत्रातारमिंद्रमवितारमिंद्रंहवेहवेसुहवंशूरमिंद्रंरविणोदसःस्वयमाशुर्याःस्वयमग्निर्गूर्ण्यःस्वयमभिर्गर्ण्यःपाहोत्रंपतृभिःसोमंपिबत्वंहोतर्वरेण्यक्रतूयतेवशाद्वोकयजा। ततोछावाकोयजति। भूःयेहेपत्नीवृत्रघ्नंवरिवोधसंवाऽइडोऽवहोवषट्। इडाभुजः। १०॥ ततोध्वर्युणाऽऽग्नीध्रमृतुभिःप्रेष्येतिप्रेषितोमेन्याह। होतायक्षदश्विनाध्वर्यूऽऽग्नीध्रमधुमतीघृतवतीश्वाविव्रतंरुतुभिर्यज्ञवाहसाऽइडोऽवहोवषट्। इडाभुजः। ११॥ ततःप्रतिप्रस्थात्राऽऽग्नीध्रमृतुभिःप्रेष्येतिप्रेषितोमेन्याह। होतायक्षदश्विनाध्वर्यूऽऽग्नीध्रंहविषापत्नीमार्हुतीसुग्रहपतिंस्विष्टकृतंस्वयाप्रेषेसुब्रह्मण्यंयजमानेनःस्वस्तयेसुग्रहपतिंस्विष्टकृतंस्वयाप्रेषेसुब्रह्मण्यंयजमानेनाग्निर्गृहपतिर्गार्हपत्यादनुनोसोमंपिबतु

तेतदर्थं पुनर्मरुत्वतीये भक्षितानां शेषस्याप्यायनं निष्केवल्यशस्त्रांते ग्रहभक्षानंतरं स्वस्वचमससमाख्याभक्षणे एषां शेषा उपयोक्ष्यंते तदर्थं। तत
स्तृतीयसवने प्रस्थितानां यदाप्यायनं तद्वैश्वदेवशस्त्रग्रहभक्षानंतरं स्वस्वचमससमाख्याभक्षणे एषां शेषा उपयोक्ष्यंते तदर्थं। एते आज्यप्र
उगमरुत्वतीयनिष्केवल्यवैश्वदेवसंबंधिनश्चमसाश्चमसाध्वर्युभिर्हविर्द्धानस्था एव कुर्वंते न दूयंते॥ ते च नाराशंससंज्ञकाः सर्वे तेषां भक्षणे प्रा
तःसवने देवोसि नराशंस इति मंत्रः। माध्यंदिनेप्ययमेव। इयांस्तु विशेषः। तस्य तऊर्मैरित्येतस्य स्थाने तस्य तऊर्ध्वैरिति। तृतीयसवनेप्ययमेव।
तस्य ते काव्यैरिति विशेषः॥ ॥अतः परमच्छावाककर्मोच्यते॥ ॥तत्राध्वर्युणाच्छावाकः सादेत्युक्तोऽच्छावाक आचम्य चात्वालोत्करमध्ये प्र
विश्याग्रेण सदः सदसो बहिः उत्तरेण स्रुतिमुपविश्य वक्ष्यमाणं कुर्यात्॥ स्रुतिशब्देन शालाहार्यादारभ्योत्तरवेदद्वारपरंपरया मार्गः॥ तमु
त्तरतो दूर उपविशेत्। अत्राश्वलायने विशेषः॥ उभरेणाग्नीध्रीयं परिव्रज्य पूर्वेण सद आत्मनोभिष्टदेशे उपविशेदिति। अच्छावाकः सी
देति वा व्रसनेपि नांसं प्रैषो नास्ति। तत्राप्यासनमेव कर्तव्यं॥ आसीनन्यायं बाह्वृच्यमिति परिभाषितत्वात्॥ ततोध्वर्युणादीयमानं पुरोडाश
खंडं प्रतिगृह्य इलामिवोद्यम्येत्याश्वलायने विशेषः॥ तेनाच्छावाक वदस्व यत्रैवाद्यमित्युक्तोऽच्छावाकोऽच्छावो अग्निमवस इति तिस्रो ग्वाहत्रि
ः प्रथमामुत्तमां च। तत्र तृतीयस्यास्तृतीये वचने योंत्यः प्रणवस्तेन यजमानहोतरित्यादिकं निगदं ब्राह्मणाद्वयद्वमित्यंतमनवानं संदध्या
त्॥ अच्छावो अग्निमवसे देवं गासि सनो वसुः॥ रासत्पुत्र ऋषूणामृता चा पर्षनि द्विषो३ अच्छावो३ सुः रास० द्विषो३ आच्छावो
० वसुः। रासत्पुत्र ऋ० हिषो३ सहि सत्योयं पूर्वे चिद्देवासश्चिद्यमाधिरे होतारं मंइजिह्वमित्सुदीतिभिर्विभावसो३ सनोधीतीव

वमसमादाय होत्रध्वर्यूपृष्ठ्यानाभ्यामुपहूतो वषट्कारनिमित्तं किंचिद्भक्षयति। उरोभिमर्शनोपस्पर्शने च करोति। ततोऽध्वर्यवेष्टृचमसमादाय होत
नेष्टारौ पृष्ठ्यानाभ्यामुपहूतः किंचिद्भक्षयति॥ स्वशाखीयमालंभनादि च करोति॥ ततो नेष्टा स्वचमसे होत्रध्वर्यूपृष्ठ्यानाभ्यामुपहूतासमाख्यानि
मित्तं किंचिद्भक्षयति। उरोभिमर्शनोपस्पर्शनाप्यायनानि च कुर्यात्॥ तत आग्नीध्रः स्वचमससादाय होत्रध्वर्यूपृष्ठ्यानाभ्यामुपहूतो वषट्कारनिमि
त्तं किंचिद्भक्षयति। उरोभिमर्शनोपस्पर्शने च करोति। ततोध्वर्युराग्नीध्रचमसमादाय होतारमग्नीधं च पृष्ठ्यानाभ्यामुपहूतः किंचिद्भक्षयति। स्वशा
खीयमालंभनादि च करोति॥ तत आग्नीध्रः स्वचमसे होत्रध्वर्यूपृष्ठ्यानाभ्यामुपहूतः समाख्यानिमित्तं किंचिद्भक्षयति। उरोभिमर्शनोपस्पर्शना
प्यायनानि च कुर्यात्॥ देवयाज्ञिकास्तु प्रशास्त्रादीनां पंचानां चमसानां शुक्रामंथिना सह होमनिमित्तं भक्षणमुक्त्वा तेषामेव पुनरुत्तीता
नां वषट्कारसमाख्यानिमित्तं तत्रैव भक्षणं इच्छति॥ आप्यायनं च सर्वचमसभक्षांते सर्वेषां मंसानां एते सर्वेपि चमसा असर्वभक्षाः कार्याः। सर्वे
पि चमसिनः स्वचमसान्प्रस्थितान्प्रस्थितसंज्ञकान्सवनमुखीयापरपर्यायान्प्रतिसवनमुखभवान्प्रतिसवनमाप्याययंति। आज्यश
स्त्रग्रहभक्षानंतरं मरुत्वतीयशस्त्रग्रहभक्षानंतरं च ये ये चमसास्तांस्तानप्याप्याययंति। तत्र प्रातःसवने प्रस्थितभक्षांते कृतचमसानामाप्या
यनमाज्यशस्त्रांते आज्यग्रहभक्षणानंतरं स्वस्वचमससमाख्याभक्षणे एषां शेषा उपयोक्ष्यंते तदर्थं पुनराज्ये भक्षितानां शे
षस्याप्यायनं मेषां शेषाः प्रउगशस्त्रांते तद्ग्रहभक्षणानंतरं स्वस्वचमससमाख्याभक्षणे एषां शेषा उपयोक्ष्यंते तदर्थं। ततो मा
ध्यंदिने सवने प्रस्थितानां यदाप्यायनं तन्मरुत्वतीयशस्त्रांतग्रहभक्षानंतरं स्वस्वचमससमाख्याभक्षणे एषां शेषा उपयोक्ष्यं

सम

त्क्रांताभ्यांप्रत्युक्रोनेष्टृचमसेकिंचिद्रूपादिकुर्यात्।ततोहोताग्नीध्रचमसंगृहीत्वाग्नीदुद्गायद्वयस्वाध्वर्युउपद्वयस्वेत्यक्रांताभ्यांप्रत्युक्त्राग्नीध्र
चमसंकिंचिद्रूपादिकुर्यात्॥इतिहोतुर्भक्षाभक्षः॥ ॥सर्वत्रभक्षणेरोभिमर्शनादिकुर्यात्॥

ऋनिमित्रंकिंविद्वसूमेत्।उर्तेजसेत्वाबलत्वर्द्धसायमग्नहूमाग्निरितिमंत्रेण।।अथमंत्रः प्रातःसवनमहेसर्वत्रभवति।माध्यंदिनसवनमहे
सर्वत्रोज्जसेत्वेतिमंत्रः।तृतीयसवनमहेप्रजाभ्यस्त्वेतिततःशंनोभवहृदरत्वोरोऽग्निहोत्रं।।ततउदकंस्पृशेत्।।ततोध्रुवोहोतरूपहूयस्वप्रति
प्रस्थातरूपहूयस्वेत्युक्तोताभ्यामहूतइतिप्रत्युक्तः।सुक्रनिमित्रंकिंविद्वसूयतिस्वशारवीयमालंभनादिवकरोति।ततः।पुनरग्निहोत्रा
दिउपहूयस्वप्रतिप्रस्थातरुपहूमस्वेतितोपृष्टाताभ्यांप्रत्युक्तोमंथिनिमित्रंकिंविद्वसूयतिपूर्ववदुरोमिमशीनोपस्पर्शनेचकुर्यात्।अथमं
थिनिमित्रंभवतेः ध्रुवोनेविहवइतिकेचित्।ततएवशेषस्यसंभाव्यमानत्वात्।ततःप्रतिप्रस्थातोहोतरूपहूपस्वध्रुवंउपहूपस्वेतितो
ऽपहूतोताभ्यांसुपहूतोध्रुवेनिमित्रंकिंविद्वसूयतिस्वशारवीयमालंभनादिवकरोति।ततोहोतापुनरध्रुवंपृष्ट्वाक्षीरमानयेतिक्षीरंमा
हरति।उरोमिमशीनादिवकरोति।एतेत्रयोभस्राहोतुर्ध्रुवक्षारनिमित्ताः।देवयाज्यिकाःखल्वमुक्रामंथिस्वंमसांत्रयांगावंक्षारनिमित्तंत्र
येणहोतुर्भक्षणमाहुः।ततोहोतुःसमाख्यानिमित्तोभक्षः।तत्राध्वर्योःप्रतिप्रस्थानुष्ठेयहवः।।शेषस्यसंभाव्यमानत्वात्।अथसमारब्धामस्रो
त्रेलादधिमसांत्रयांगावंक्षारनिमित्तंत्वादधिनोनयाग्निनास्पर्शनेनसमंत्रकमाप्यायतेति।ठंआप्यायस्वसमेतुतेविश्वतःसोमवृष्ण्यं।मनोवाजस्यसंगथेइतिमंत्रेण
स्पर्शनंवाप्यपनीननुसामसेकश्चकेचिन्नूनंतृतःसकाशादुरुवंतेनोत्रात्रंहसोमरुतामदातयेतनवमस्लोहोभवईनस्याप्यायन
माहुः।अथमंत्रः प्रातःसवनेसर्वत्राप्यायनेउन्नरलोमध्यंदिनतृतीयसवनयोःसंतेपयोसीत्याप्यायनमंत्रः।।ततोहोतात्रस्त्वमसमादत्रस्त्व

दूसहस्रात्रोनसहवर्च्चसातयोरहमुपदूतःसहस्रात्रोनसहवर्च्चसाइति।शाखांतराच्चसुखस्थेलोकमित्वाएंद्वायवमभ्रः॥ततोवत्समाएमुरोमिमर्शनंउरोनोभवेदृक्मीमर्शनंउदक्स्पर्शःपोतावेवसोमस्यनवेस्तोवः॥सखिवसख्यउरुशंसधारःप्रणआयुर्जीवसेसमतारीःइतिमंत्रेण।ततउदङ्मुखस्तिष्ठन्नाश्मानंलभ्यात्मानमेवचेतिगृह्यवचनात्॥ततोध्वर्युमभ्रः।ततःप्रग्रहणमंत्रेणहवसुःपुरुवसुरित्यनेनपुनःप्रग्रहयुनरध्वर्म्मिवेतदेवायचमंत्रंदत्वायहमनुस्रुजन्नेवाध्वर्य्योऽयङ्कृष्णस्वेतिदृष्ट्वातेनोपदूतेरित्यनुज्ञातोमभ्रमंत्रेणयहौवायुरित्यादिनापुनर्मुखस्थौकृत्वात्मभ्रयेत्।ततःशंनोभवेत्युरोमिमर्शनंउदक्स्पर्शः।ततोध्वर्युमभ्रः॥ततोहोचमसेशेषंनिनयत॥नुंदुतेत्वाधृतिमवनमास्रुजंतंदेवेभ्रात्रापुष्णंतंमस्कमितिमंत्रेणपुनरपिदुतेत्तेतिद्वितीयमवनयेत्।ततस्तमेवायवमुस्रुजेत्॥ततोमैत्रावरुणायहमिहवसुश्रुविंदद्वसुःइतिमंत्रेणध्वर्यवेदत्वाऽनुस्रुजन्नेवाध्वर्य्योऽयङ्कृष्णस्वेतिदृष्ट्वातेनोपदूतेरित्यनुज्ञातोमैत्रावरुणायहंभक्षयेत्।नुंउभदूतौमित्रोवरुणोसहवन्नुमासहवर्च्चसातयोरहमुपदूतःसहस्रुषासहवर्च्चसेति।शाखांतराच्चसुषाठेऽक्षिपित्वाभक्षणं।उरोमिमर्शनंशोभवेदिति।उदक्स्पर्शःशोषावनयनंहोचमसेदुतेत्तेति।ततोध्वर्युमभ्रः।शेषावनयनंतत्॥ततआश्विनंग्रहमादायशिरःप्रदक्षिणंपर्याहृत्यावेक्षयुनरप्रदक्षिणंशिरःपर्याहृत्यावेक्षद्दवसुःसंयद्वसुरित्याश्विनंग्रहमध्वर्यवेदत्वाअनुस्रुजन्नेवमभ्रध्वर्युऽयङ्कृष्णस्वेतिदृष्ट्वातेनानुज्ञातोमभ्रयेत्।ततःशंनोभवेदुत्तरोमिमर्शनंउदक्स्पर्शः।ततःशेषावनयनंहोचमसेदुतेत्तेति।ततोध्वर्युमभ्रः।शेषावनयनंतत्॥ततआश्विनंग्रहमादायशिरःप्रदक्षिणंपर्याहृत्यावेक्षयुनरप्रदक्षिणंशिरःपर्याहृत्यावेक्षद्दवसुःसंयद्वसुरित्याश्विनंग्रहमध्वर्यवेदत्वाअनुस्रुजन्नेवमभ्रध्वर्युऽयङ्कृष्णस्वेतिदृष्ट्वातेनानुज्ञातोमभ्रयेत्।ततःशंनोभवेदुत्तरोमिमर्शनंउदक्स्पर्शः।ततःशेषावनयनंहोचमसेदुतेत्तेति।ततोध्वर्युमभ्रः।शेषावनयनंतत्॥ततःप्राणप्रक्षस्येलोपदूतोनंतत्र

रूमादुःप्रनयंमीमांसासिद्धांतयरिपाटीसिद्धःपक्षःतेनमीमांसासिद्धांतानुसारेणवषट्कर्तुःप्रथममभ्रःप्रदृश्यते।अत्रस्तोममभ्रणेत्रीणिनिमित्तानिवषट्कारोहोमाभिषवकालितंसमाम्नायेति।तत्रमैत्रावरुणाश्विनंग्रहमध्वर्युर्यदाविद्यमानंपश्येत्तुभभ्रद्वयंमैत्रावरुणाश्विनंग्रहमाश्रावकोवषट्कारःइतिसंभूयहोमाभिषवकालितंत्रिष्ठविग्रहंध्वर्योर्भभ्रः॥अत्रद्विदेवत्यभभ्रणेऽध्वर्युणाप्रतिभक्षितंहिदेवत्यशेषमैंद्रवायवंमैत्रावरुणश्विनयोर्ग्रहणंभभ्रणेक्षतेपोवशेषंसंवदतावश्रमणनामाप्यप्रउगनिष्केवल्यमरुत्वतीयवैश्वदेवशास्त्रसंबंधिनोग्रहणंयोनक्षेदुतेवशेषंचहोचमसेदुतेत्तेवमाहित्वामंत्रेणहोतावेनयेत्॥ततोप्यैंद्रवायवंशेषंस्थिरवनयनंमंत्रश्चदुतेत्तेतिहिरावर्त्तते।द्विदेवत्यंभभ्रणेऽयमप्यपरोविशेषायद्यावत्रोहोचमसेशेषानेनयनंनदुतंभवतितावन्नविसर्ज्जनंकर्त्तव्यं॥अत्रैंद्रवायवंशेषावनयनेपत्नद्वयंप्राहुःहोत्राचमसेनविधिनासदुहहिदेशेषावनयनंकर्त्तव्यंततोध्वर्युणास्वशेषाविहितेशेषावनयनंतेभक्षेदुतेपुनर्होतुर्भभ्रःशेषावनयनंततःपुनरध्वर्योःशेषावनयनंतोभभ्रइत्येकःपक्षः॥अपरस्त्वयंयत्तःहोत्रायद्याविधिभभ्रणेसदुहदुतेध्वर्यैर्भभ्रेतत्पुनर्होतुर्भभ्रःततोध्वर्योस्तेनाहोत्रेध्वर्य्योर्द्विर्द्विःशेषावनयनेनेतिसर्वंसमंतमाम्नायंयत्नः॥अत्रद्विदेवत्यभभ्रेभक्षकरणेषडुपयमवघ्राणावाकरणेव्यंजनमातमःसोमः।कनुयाजेषप्येवमेव।तथाचकनुयाजप्रकरणेऋतिक्षेत्रेदिवेदिवेवाजिघ्रेदत्रद्विदेवत्येषुचेतिदंसमभभ्रपरिपाटीप्रसंगादुक्ता॥अथप्रदूतोद्विदेवत्यभभ्रउच्यते।इहवसुःपुरुवसुःइतिमंत्रेणेदंवायवंग्रहमध्वर्यवेप्रगृह्यरत्नाग्रहीतग्रहएवअध्वर्युऽयङ्कृष्णस्वेतिदृष्ट्वातेनोपदूतेरित्यनुज्ञातोभभ्रयेत्॥नुंउभदूतौवापुरिंद्रवा

रोनुवाक्यास्तथानुवचनानीत्युपक्रम्यप्रहरणस्त्रिष्ठंत्रिष्ठमृच्चात्रैषानुवचनपुरोनुवाक्यानांपाठेतिष्ठत्रित्यवादःसंवध्यतेनान्यत्रातेनमैत्रावरु
णकर्मणेःपाञ्जशास्त्रपाठदर्शनान्यायस्यैकान्तिकत्वस्यवाधोनभवत्येवं।पुंजः०।मरुद्भुवःसोमस्याग्रेवीहीत४वौ४षट्।नुजः०।उद्को०।ततो
ध्रुर्पुरणाग्नाःसर्पराज्ञीहिंसिचमसमेदोयाग्राव्यब्रह्मन्यज्ञेनिप्रेषितोग्नाह्मणछंसीपठेत्।मू०ये०हईंद्रवाहृषभंवपंसुतेसोमंहवामहे।सपाहिमध्वोअ
न्धसा४वौ४षट्।उंजः०।मू०सोमस्याग्रेवीहीत४वौ४षट्।नुंजःसउद्को०।ततोध्रुर्पुरणापोनप्तृचमस्प्रादायाग्राव्णोतर्यजेनिप्रेषितःपोतायाज्या
पठेत्।।मू०ये०हेमरुतोपस्यहिरूपेपाथिवोविभर्हसः।सनुस्तोमायमेजना४वौ४षट्।नुंजः।मू०सोम०वौ४षट्।नुं०।उद्०।ततोध्रुर्पुरणने
ष्टृचमेसमादायोन्नेष्टुर्यजेनिप्रेषितोनेष्टायाज्यांपठेत्।।मू०ये०हेनेष्तर्ऋतावृधंहरंतेसोमंपीतयेतया४इवौ४षट्।नुं०मू
०सोम०वौ०।नुं०।उद्०।ततोध्रुर्पुरणाग्नीध्रचमसमादायाग्नीध्रीयेयजेनिप्रेषितआग्नीध्रीयाज्यांपठेत्।मू०ये०हेनुत्रात्रामवसेनुवाप्सोमंश्वेषमेव
सोसोमेविधेयाग्नया४इवौ४षट्।नुं०।मू०सोम०वौ०।नुं०।उद्०।ततोध्रुर्पुरणाग्नयोलग्नीरिशुनूआग्नीध्रीयाज्यांपठेत्।मू०ये०हेनुत्रात्रामवसेनुवाप्सोमंश्वेषमेव
नासमद्भगंधर्म्यानःसोमंप्रातरग्नेव्यूषिसंनिइत्प्रातःसवनंरुद्रेणपठेत्।।अथहिदेवत्यानामेइज्यायवाद्यानात्रयाणांयद्यपिरुद्रप्रथमंभवतिवि
ज्यते।।तत्रसोमभवतिपंक्तःसोमभवतिरुद्राणांत्रैष्टुभःसोमयत्रऋक्षिप्यमाणेकेवलेसोमेद्वात्रिंशन्नाराशंसीमंत्रेरन्उपहूयमानेनिवत्सुपहूयमानेत्येवमादि
नामंत्रितेननामाक्रूरंरुद्रविजोयजमानश्चान्योन्यस्मिन्परस्परमुपहूयमानजानीयुरिंद्रंनि।प्रार्थयंतोनानुपहूतेनसोमःपातव्यइतिस्मृतेः।अ
त्रभवतीवषट्कृतीप्रथमोभवतीतिवचनाद्वषट्कर्तुःप्रथमेभवतिकेचिद्धोतामिषवक्रियेतेनप्राप्यादध्वर्योःप्रथमंभव

स्यास्यसूक्तस्यपाठेऽधिकारइतिचेत्॥नाताक्त्रावत्योहरिवत्योभवंतिपुरोनुवाक्याहरूपेणेतिऋत्वेरेतसूक्तगतानामतोवा पुरोनुवाक्यात्वेनऋ
तेः॥प्रैषस्यवहोतामहद्दिंद्रमित्येतस्यवसूमरण्वासधैर्येवपुरोनुवाक्याइत्युक्तत्वान्मैत्रावरुणस्यैवसर्वेषुत्रीयमानसूक्तेषुपाठेऽधिका
रः॥अपिचातावैनवान्वाहेतिऋतावन्वाहेतिपदस्यवरुणदेवतस्यानुवचनमपिसंघटतेवेतिचधानुवचनानीतिसूत्रान्मैत्रावरुणस्यैवपाठेऽधि
कारइतिसर्वमनवद्यं॥ओषावहंतुहरयोवृषणंसोमपीतयेइंद्रत्वासूरचक्षसेइत्यात्रेयस्यसूक्तस्यपाठेऽधिकारइतिचेत्॥नाताव०ये॥इंद्र०सो३॥आत्वा०याइंद्रत्वासूरचक्षसो३इ
माधानाघृतस्नुवोहरीइहोपवक्षतः॥इंद्रंसुखतमेरथेइंद्रंप्रातर्हवामहइंद्रंसोमस्यपीतयेइंद्रंधेनाअयंसतइंद्रेहरीइहवक्षतः॥इंद्रंसोमासोवृषणंसुतासइंद्रंसोमासोहरिवःसुतासः॥आत्वाविशंतुसुतासइंद्रंसोमासोदिविष्टिषुइंद्रंसोमासइंद्रवः॥सुतासोमाइंद्रवोमदायहरयेहरीइंद्रंसोमासोमदायवृत्रहंसुतासइंद्रायसोमाइंद्रायसोमाइंद्रायसोमा

अस्यप्यपूर्वोक्तंप्रसर्प्यशंस्त्वासवनीयसंज्ञकैःपुरोळाशैश्चरंतिताभिर्वैपंचहवींषिभवंतिरधिष्ठानाःसक्तवःपुरोळाशःपयस्येतिसक्तेरंवरूपैःपंचभिर्हविर्भिश्चरंतोप्राप्नुवंतुपुरोळाशैरितिवदंतितंपुरोडाशधर्मप्रायत्वार्थंतिनात्रपुरोळाशंगत्वेनक्रियमाणाज्यभागौवात्रप्रावषभवतः।नचत्रिंदृस्थाभावाच्चदेवताहविर्देवतातदृतिसूत्रेणतावत्संबंधिनोदृध्नंत्वाज्यभागेप्रापुतः।पुरोडाशेतिवदुक्तवचनस्यपुरोडाशधर्मप्रायत्वार्थत्वेनदृविष्टेवेतिसूत्रेणपौर्वमासंपुरोडाशंदृविःसंबंधिनौवात्रघ्नाज्यभागौप्रापुतस्तत्रयंविनियमकाभावात्रिर्दृंजुशकोवात्रघ्नावाज्यभागौभवतिउच्यते।यत्रदेवताहविषोःसंनिपातस्तत्रसंनिपातेहविष्टृतिसूत्रस्यैवविनियमकत्वाद्धविषःपुरोडाशस्यनिर्लोपकत्वंतेनात्रवात्रघ्नावाज्यभागौभवतः।नोचपुरोडाशांगत्वेनक्रियमाणत्वाच्चतत्रैवेति।।तेनहोतुरेवयाज्यापुरोनुवाक्याकाळःविकारइतिपूर्वमेवावदेत्।अग्निर्दूतइतिपुरोनुवाक्यापे०हे०अग्नेजुषाणइत्यग्नेर्याज्यायंसोमासीतिसोमस्यपुरोनुवा०मू०ये०हे०सोमंजुषाणइतियाज्याप्रकृतिवत्।।ततोध्वर्युर्गणप्रातःप्रातःसर्वस्येंद्रायपुरोडाशानामनुब्रूहीतिप्रेषितोमैत्रावरुणःपुरोनुवाक्यामाहेडाघातावंतंकरंभिरुक्षमपूपवंतमुक्थिनं।इंद्रप्रातर्जुषस्वनःसुतं।।ततःप्रातःप्रातःसर्वस्मैंद्रायपुरोडाशान्प्रस्थितान्प्रेषितोमैत्रावरुणःप्रैषमाह।।होतामंद्रदिंद्रहरिवोंद्रेडाघातावंतंकरंभंसरस्वतीवान्भारतीवान्यरिवाहंद्रस्यपूषः।।मित्रावरुणयोःपयस्याप्रातःप्रातःसर्वस्यपुरोळाशैरिंद्रः प्रस्थितानूजुषाणोवेतुहोतर्यज्ञ।।अथैवप्रैषस्त्रिष्वपिसवनेषुयथाप्रस्थितोयथासवनेचितारेतश्चभवति।यथामाध्यंदिनस्यसवनस्यतृतीयस्यसवनस्यैतिप्रतीहोतानेनैवप्रैषेणास्तमिदूर्ध्वंतुविशेषः।।होतामंद्र

कालासाविहितानत्वारंभसंयोगेनविहिता।अतएवसादर्शपूर्णमासांगंतेनवतयादर्शपूर्णमासयोरारंभः।पौर्णमास्यामिष्टिद्वयंसद्यःकालंकृत्वाप्रयन्वाधानं।प्रतिपदिवैश्वदेवःपशुः।पशुपुरोळाशाम्नुवाक्यामंत्रदेवतायथापर्वपशुपुरोडाशस्यस्विष्टकृत्।इदंकार्यंनेनेत्यार्थंपिक्रतिवच्चनात्प्रतिवचनस्यान्यथाप्रयोजनंव्याख्यातंतदुक्ताभावनाथकृताद्दृषितंद्रष्टव्यं।पुरोडाशस्विष्टकृन्मंत्रवायेपीतिसूत्रकारेणपरिभाषितंशाखांतरीयं।इदंतुक्रतिवचनमेतत्प्रकरणस्थंतेनान्येषांहविर्यज्ञसमवायेनात्रेष्टः।एवंनिगमाःसंतिपशुतंत्रेचोद्यमानानामितिपरिभाषायेषांपशुतंत्रेउक्तवचनंनिगमस्थानवर्जमितिद्वितीयःपक्षः।यथादेवतंवापशावदृतिं।आनीकवतःसांतपनोगृहमेधीयःक्रैलिनोमैत्रश्चमहाहविषिपशावोनवंतिनत्विष्टिवद्धिनंतंत्राःतृतीयःपक्षः।पर्वणिपर्वणिवासंस्थितएकाग्नेः।चतुर्थःपक्षः।एकस्मिन्पर्वणिचतुर्णांपर्वणांएकंप्रयोगरूपंप

र्वतस्मिन्नेकः ऐंद्राग्नः पशुः। पशुपुरोडाशात्परांचि सर्वपर्वणां पुनः प्रकृतिवर्जं हवींषि भवंति। तत्राद्यपक्ष
वन्निगमस्थानवर्जनाज्यभागस्विष्टकृतः। पशुपुरोडाशेलामुपहूय पित्र्या। त्र्यंबकादूर्ध्वं मनोतादि। इति
चत्वारः पशुपक्षाः। पंचमस्तु पशुं विना चत्वार्यपि पर्वाणि एकस्मिन्नेव पर्वणि पुनः प्रकृतिवर्जं क्रियते। व३
तत्र त्र्यंबकादूर्ध्वमनुयाजप्रभृति। अत्राविरोधे तंत्रवृद्धिः। अन्योन्यं विरोधे प्रथमानुग्रहः। बह्वनुग्रहश्च।
वरुणप्रघाससाकमेधानां ऐच्छिको विकल्पः। तथा गृहमेधीयायामाज्यग्रहणं स्थालीत एवोक्तं न ध्रु
वातः। आज्यभागार्थं बह्वनुग्रहेण ध्रुवातो गृहीतं प्रधानार्थं ध्रुवातो वा स्थालीतो वा। तथा गृहमेधी
यायामाज्यभागाभ्यामपूर्वत्वं ज्ञापितं। तेनाज्यभागाभ्यामितरेषामदृष्टार्थानामंगानां सिद्धिरित्ये
वं ज्ञापितं। तद्यदेतावा॥ज्यभागौ तदितरांग निगदादि निवृत्तिरत्र तु सद्वंतावाज्यभागौ बह्वनुग्रहे
ण भवत इति निगदेषु देवतानिर्देशः कर्तव्यः। कल्पसूत्रेपि न निगदमाह न सामिधेनीरन्वाहे
त्युक्त्वा न प्रयाजा इलांते

॥ द्विचत्वारिंशतिपत्रे प्रथमपृष्ठे शोधपत्रं॥

शोधपत्रं।
४२